

**Verlichterie-kunde, of recht gebruyck der water-verwen : in
welcke des selfs kennis, en volkomen gebruyck tot de
schilder-kunde, ende de illuminatie ofte verlichterie noodigh
zijnde, kortelijck werden geleert**

<https://hdl.handle.net/1874/188396>

E. TER GOUW

1
A
6

BRONNEN ~~LEHRBUCH~~ SCHULK.

[GOERGE]

100
d

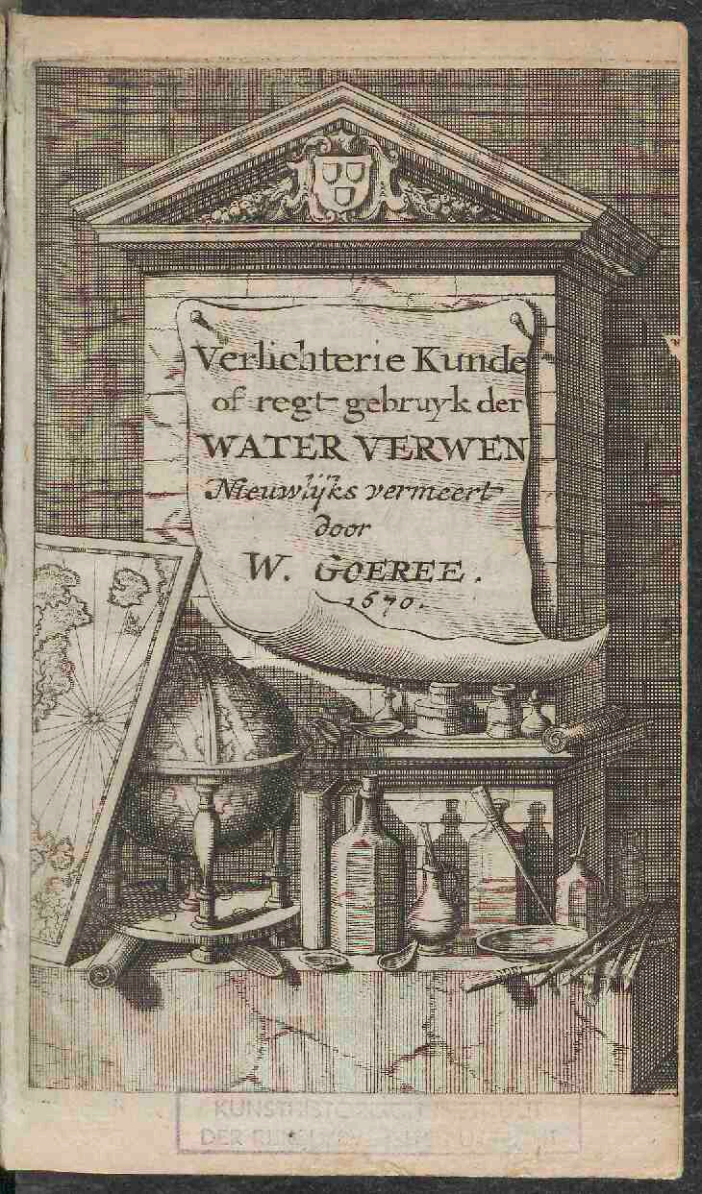
1864/479
674

ODA 7706

RAR

FFK

2 II

The image shows the title page of a book. At the top, there is a decorative pediment containing a coat of arms. Below it, a large scroll contains the title text. The background features a grid pattern and various scientific instruments like a microscope, a telescope, and a globe. The text is in Dutch and includes the author's name and the year 1670.

Verlichterie Kunde
of regt-gebruyk der
WATER VERWEN
Nieuwlijks vermeer-
door
W. GOEREE.
1670.

Verlichterie-Kunde, *Of recht gebruyck der* Water-Verwen.

In welcke des selfs kennis, en volkomen
gebruyck tot de Schilder-Kunde, ende de
Illuminatie ofte Verlichterie noodigh
zijnde, kortelijck werden geleert.

*Eertijts uytgegeven door den Voortref-
felijcken Verlichter*

Mr. GERARD ter BRUGGE.

Ende nu tot nur der Liefhebbers voor de tweedemael
doorgaens met noodige aenmerkingh vermeerdert;
dienende om neffens het Illumineeren ofte Affset-
ten, oock het Coloreeren en Schilderen
met Water-Verwen te Oeffenen.

Door W. GOEREE.

Den tweeden Druck.

Tot MIDDELBURGH,

By *Wilhelmus Goeree*, Boeck-verkooper
in Cicero, ANNO 1670.

KUNSTHISTORISCH INSTITUUT
DER RIJKS UNIVERSITEIT UTRECHT

VOOR-REDEN,
Aenden LEZER.

G *Uunstige Liefhebbers.*

Het is gansch buyten onse verwachtinghe gheweest, dat doen wy dit Tractaetjen, handelende vande *Verlichterie-Kunde* of recht gebruyck der Water-Verwen, met eenige vermeerderinghe hadden uytgegeven, bevonden hebben dat het by eenighe Liefhebbers is aengenaem gheweest, alsoo dat den geheelen Druck in korten tijt gemant is; welck ons heeft gaende ghemaeckt, 't selve andermael met eenige byvoeghsels en aenmerckingh in 't licht te brengen; te meer noch, alsoo wy onse *Inleydingh tot de algemeene Teycken-Konst* wederom moesten uytgeven, tot welcke oock geen weynighe noodige dingen tot Onderwijs zijn bygekomen, gelijkwe inde Voor-Reden van dat Tractaet hebben geseyt: Invoegen dese beyde, als te vooren in een Bun-

VOOR-REDEN.

delken soude kunnen t'samen gaen: Doch in het herdrucken van dese twee zijn wy te rade geworden, dat het niet ondienstigh soude wesen, neffens de Teyken-Konst, een Inleydingh tot de Practijck der alghemeene Schilder-Konst, nieulicks daer by te voegen, en dat te laten dienen tot een korten Voorlooper van een ander Groot Werck, dat nu alreede eenige tijt by ons is onder handen geweest, in welck wy de Schilder-Konst in verscheyden Boecken sulden Af-deelen, en daer de Teycken-Kunde, Bouw-Kunde, Anatomie of Mensch-Kunde, Ordineeringhe, en Coloreeringh verhandelen, en met Figueren Wiskonstigh betooghen. Tot welcke uytvoeringh niet alleen kosten en moeyten moeten besteeet werden, maer oock tijdt van nooden is, aen welck het ons dickwils manqueert; Gemerckt dese Oeffeningh maer een ledige Neerstigheydt is, die van ons alleen in af-geknepen Uurtjens uyt lust tot die Oeffeningh, en nuttigheydt der

Leer-

VOOR-REDEN.

Leergierige besteet wert, ofte die dewelcke lust hebben om fraye besiggheden, en Wetenschappen ter handt te nemen: Gelijcker dan oock verscheyde Vermaeckelijcke dinghen voor den Mensche ghevonden zijn, die tot een eerlijcke uytspanningh van de gewoone beroepingh, het sy dan hoedanigh die wesen mogen, dienen kunnen. En gelijk als het een Welighen Acker niet en verergert dat sy nu met het eene en dan wederom met het ander Vruchtbrengent Zaet bezaeyt werde, of oock somtijts Brake gelaten wort, alsoo wort oock een goet Verstant grootelijcks verbeterd door 't Oeffenen van verscheyde eerlijcke Konsten en Wetenschappen. d'Arbeytsaeme neerstigheydt van onse Beroepingh en wort noyt beter bevordert, dan wanneer ons ghemoet een soete uytspanninge gegeven wort; na welcke verposingh men t'elckens wederom als een Herschapien Mensch kan aenden Arbeyt vallen. Veele (behalven noch veele die de Leegh-ganck soecken)

VOOR-REDEN.

ken) trachten hunne verposingh, ick weet niet waer elders heen te haelen, maer eylaes sy vinden niets, als te blijven die sy waren, en nergens van te weten. Hoe menigh Braef Jongh Borst, en siemen onder defrige Luyden Kinderen niet, die door de Ledigheydt, en yverloosheydt tot de Studie, en Oeffeningh van Konsten, (ofte omdatmen niet altijd Boecken en kan) tot verachte en slaefse onhebbelijcke Exercitien vervallen, scheppende nergens vermaeck in dan inde Drinck-Winckels en Tuys-Schoolen; daer dickwils het Verkeer-Berdt haren Boeck is, daerse door de dagelijckse Oeffeningh soo wis in werden, datse alle de Foly's met de Schijven wel by Doncker souden weten op te slaen. Daer is in 't Opsnyen en groot-spreken de minste een Corporael; maer datm'er eens van eenige Konstige, Nuttighe, vermaeckelijcke Oeffeningh Study of Wetenschap, als van de Zangh-Kunst, Wis-Kunst, Teycken en Schilder-Kunst, of andere Natuerkundige

V O O R - R E D E N .

dige Wijsheyt soude willen spreecken ,
men soude vande meeste dickwils soo
veel grondighe reden hooren voortko-
men , als of men voor die tijdt in 't
Landt vande Stomme was. Hier uyt
kan men leeren weten, datmen de we-
tenschappen noch Konst - handelinghen
by de sulcke, noch in hare Scholen niet
soecken moet. Soeckt gheen gebrade
Worsten in een Honde-Kot want sy
zijnder niet seght den Heer de *Bruyne*,
en 't is oock soo. Men moer de goede
Oeffeningen vinden inde gene welcke
stil van Geest en geset van verstant zijn,
dese beminnen in 't ghemeen de Kon-
sten te gelijk met diese Oeffenen ; en
't welck een onfeylbaer Teycken is
van Leerfaemheydt , sy hebben vande
Konstenaers een groot - achingh. Het
is grootelicks te verwonderen datter
soo weynigh (buyten die de Schilder-
Konst, Beeldthouwerye , en diergelijc-
ke handelen ,) de Teycken-Konst oef-
fenen , ofte haere gronden verstaen,
daer het nochtans het alderbequaemste

VOOR-REDEN.

middel is , om aen het verstandt vanden Mensch een algemeene kennis , en mannier van beseff mede te deelen ; invoegen daer by na niets en kan voorkomen of men salder met Oordeel van kunnen spreekken , en sijn eyghen nuttigheden van genieten ; als wy dat breeder in onse Teycken-Konst hebben getoont. Onder allen blijft dit seecker datmen de Teycken-Kunde verstaende , bequaem is , om sonder Onderwijsingh veele dingen tot sijn vermaeck aen te vangen. En om niet van Mathematische Konsten , of andere daer van afhankelijk te spreekken , soo isse bysonderlijck een seer bequaeme aenleydingh , om sich tot de Verlichtery - Kunde , of Schilderen met Water - Verwen te begeven , ghemerckt dit niet van het Teyckenen en verschilt , als in dit Tractaet op sijn plaets aangewesen wort. 't Selve kan oock met seer weynigh moeyte en omslagh geoeffent werden , en vereyft op verina soo veel arbeydts , gemors noch sta breet niet als wel het Schilderen met
d'Oly-

VOOR-REDEN.

d'Oly-Verwen op Tafreelen ; maer seer beknopt , en in kleyne plaets kunnen dese dinghen na sijnen lust doen ; oock af en aengaen als men wil , en soo voorts. Oock kunnen door de Water-Verwen aerdige en fraye dingen gemaect worden , soo wel van die gene welckmen selfs Inventeert , Teyckent , Cotypeert , ofte na het leven volght , als Opgedruckte Papiere Print-Kunst : welck laeste meest geoeffent wort van d'Affetters , die de Zee en Landt-Caerten , Atlassen en andere dinghen Illumineeren , om hun daer mede te Erneeren. Doch het Schilderen met Water-Verwen , is voor de Ionckheydt een uytnemende fraye Konst , om den ledigen tijdt tot uytspanningh daer in te besteden ; is playsant in het doen selfs , en eerlijck wannermen door de selve yets Geestighs voltrocken heeft. 't kan oock voor de bejaerde een lustighe doeninghe wesen , voor die haeren lust daer toe kunnen inlaten : Oock insonderheydt voor Jonge Dochters , en aensienelijcke Dames ,

VOOR-REDEN.

Dames, die vele ledigen tijdt hebben, en die doch wel tuffchen de Spiegel en de Kam, in dingen van minder aenfien haer befich houden. En of fchoon dese teghen ons mochten inbrenghen, datter veel aen vast is, datmen de Teycken-Konft diende te verftaen, en defwegen veel Arbeydts en Hooft-breeckingh van nooden is, om de Verlichterye-Kunde te Leeren; foo moetmen hier op weten, dat alhoewel dese Konft fulcks al vereyft, ghelijckse dat oock doet; datter evenwel veel fraye dingen inde felve kunnen ghemaectt werden, fonder heel geleert inde Teycken-Kunde te wesen: gelijk als daer dan zijn, de Freuytagien, Bancketten, Vogelkens, en alderhande Looven en Bloemen, welcke insonderheyt playfant voor d'Ooge zijn, en stoffe genoegh geeft, van veranderlijckheyt, oock om fijnen goeden Geest en Kennis diemen befitt, daer in bekent te stellen, en een roemruchtigen naem van hem te laten uytgaen. De fwaere dingen, als daer zijn

Beel.

VOOR-REDEN.

Beelden, Ordinantien, Beeften, Lant-
fchappen en diergelijcke mogen Jonge
Borften, ofte die na meerder Geleert-
heydt staen, of alreede hebben, aen-
vanghen, na dat yeder tot dese andere
tot andere dingen van fijn ingenium ge-
leyt wort; oock kan het ligt gebeuren dat
fommige Geestige Ionckvrouwen door
't Oeffenen vande gheringhste Werck-
ftucken, inde Konft, door het wel geluc-
ken van haren Arbeyt, lust fouden krij-
ghen om verder tot de algemeenheydt
deser Konft in te booren, en alfoo uyt-
nemende te werden. Den Geest besit
hier de Vryheydt, soo wel als inde al-
gemeene Schilder-Konft op Tafereelen,
want daer in verkieft yeder Meeſter
foodanighen Study als met fijne gene-
gentheydt alderbeft accordeert, ghe-
merckt het niet wel alle Universeele en
in elck dingh, even groote Meeſters
konnen zijn. 't Is dan ons voornemen
tot allen defen, de Verlichterye-Kunde
te vertoonen, de Verwen na hunnen
aert te leeren kennen, temperen, aen-
leg-

VOOR-REDEN.

leggen, en daer mede alle dingen Natuerlijck na den Aert der Schilder-Konst te Coloreeren; en dat soo wel tot een nuttigh Tijt-verdrijf en verlustinge van den Geest, voor diese alleen tot vermaeck willen Oeffenen, als voor die hun daer mede Erneeren willen. En alhoewel dit Tractact eertijds door *Mr. Gerard ter Brugge* is uytgegeven, soo hebben wy evenwel de Vryheyt genomen om 't selve voor de tweede reys met eenige noodige dingen te vermeerderen; en wel voornamentlijck om dat het voornemen van dien Autheur niet anders en is geweest, als om het Afsetten ofte Illumineeren van Papiere Konst-Printen, Caerten, en diergelijcke te leeren, sonder yets meer; en dewijlmen bevint dat Printen beverwen is Printen bederven, indien het niet wat verder uyt de Teycken en Schilder-Konst en worde ghehaelt, soo hebben wy dit geheele Werck soodanigh gheschickt, dat neffens het Afsetten oock het Schilderen met Water-Verwen daer
vol-

VOOR-REDEN.

volkomen uyt kan geleert werden, gemerckt die oock in veelen met deselve accordeert, als in dit kleyne Werckje sal gesien worden: verhopende dat dit geen minder aengenaemheydt, Nuttigheydt en ghebruyck by de Liefhebbers en sal hebben als het eerste, op datwe daer door moghten aengeprickelt werden om d'andere dinghen die by ons onderhanden zijn, met spoet af te veerdighen, ten eynde het algemeen de Nuttigheydt in korten daer van beerven mogte. 't Welck wenscht uwen, &c.

GOEREE.

Verlichterie-Kunde.

Het eerste Capittel.

*Vande Verwen en Gereetschappen die-
men inde Verlichterie gebruyckt.*

E Er dat wy sullen spreekken van het bereyden en gebruycken der Verwen, soo sullen wy eerst alle de voornaemste die inde Verlichterie-Kunde ghebruyckt werden, beneffens d'andere weynighe Gereetschappen vervolgens aenwijzen; op dat den Liefhebber were, van welcke dinghen hy sich sal moeten versien, om alles wat door de Water-Verwen kan ghedaen werden, daer mede te kunnen uytvoeren.

Wy hadden ghemeent door een Figuerken, alle de eygen Coleuren der Verwen, in hunnen aerdt aen te wijzen, op dat daer door de Leerlingen, die het Schilderen met Water-Verwen eerst by de hant nemen, en de Verwen selfs noch niet en kennen, die als door een Stael, of Monsterken, souden mogen leeren onderscheyden; tot welcker eynde wy dese volgende Perxkens hadden geordineert; dan alsoo 't ons aen den tijt, (die daer al wat veel soude moeten aen besteet geworden zijn) gemanqueert heeft, islet nage-laten; en hebben deselve alleen leedigh daer by gevoeght, en met Nombers gheteyckent, vol-

gens de Benamingh der Verwen; den Oeffenaer kan die na het bekomen fijner Verwen, nu en dan yeder op sijn Number een Perckten belegghen, sy kunnen bequamelijck dienen tot de Memorye, en oock tot aenwysinge, om als men eenigh Stuck Wercks wil Coloreeren, in ghe-dachten te doen komen, wat Verwen of Coleu-ren men ordineeren en by den anderen schicken wil; gemerckt alle dese Verwken by den an-deren geleyt, u dat voordeel sullen verschaffen: Daer-en-boven, soo kan de gene die dese moeyte op hem neemt, andere Leerlinghen daer door goet Onderwijs geven.

De soorten der Verwen in de Water-Verwen gebruyckelijck, zijn dese volgende.

Wit.	{	1. Loot-wit.	Geel.	{	12. Masticot.
		2. Schelp-wit.			13. Geel Opre- ment.
		3. Schelp-silver.			14. Saffraen.
Blaeuw	{	4. Indigo.	Groen	{	15. Geel-Besien.
		5. Blauw Lack.			16. Geel Oocker.
		6. Blauw As.			17. Guttegom.
		7. Smalt.			18. Rusgeel.
		8. Oltermarijn,			19. Schulp Gout
		9. Lackmoes.			
Geel.	{	10. Ligte Schijt- Geel.	Groen	{	20. Spaens groen
		11. Bruyne schijt Geel van verscheyde soorten.			21. Sap groen.
					22. Bergh groen.
					23. Groene Aerd of Terre- verde.
					Root.

1	<input type="text"/>	14	<input type="text"/>	27	<input type="text"/>
2	<input type="text"/>	15	<input type="text"/>	28	<input type="text"/>
3	<input type="text"/>	16	<input type="text"/>	29	<input type="text"/>
4	<input type="text"/>	17	<input type="text"/>	30	<input type="text"/>
5	<input type="text"/>	18	<input type="text"/>	31	<input type="text"/>
6	<input type="text"/>	19	<input type="text"/>	32	<input type="text"/>
7	<input type="text"/>	20	<input type="text"/>	33	<input type="text"/>
8	<input type="text"/>	21	<input type="text"/>	34	<input type="text"/>
9	<input type="text"/>	22	<input type="text"/>	35	<input type="text"/>
10	<input type="text"/>	23	<input type="text"/>	36	<input type="text"/>
11	<input type="text"/>	24	<input type="text"/>	37	<input type="text"/>
12	<input type="text"/>	25	<input type="text"/>		
13	<input type="text"/>	26	<input type="text"/>		

Root.	}	24. Fermiloen.	Swart	}	33. Lamp-swart
		25. Meny.			34. Been-swart.
		26. Root Krijt.			35. Wjngaert-swart.
		27. Roon Oocker of Bruyn root			36. Smee-Kool-swart.
		28. Lack.			37. Oostindische Inck.
Bruyn.	}	29. Brezilje verf			
		30. Bruyn Oocker			
		31. Bitter, of Roet uyt de Schoorsteen.			
		32. Keulse Aerde			

De andere Coleuren nu die in de Verlichterie souden mogen dienen, konnen alle uyt dese boven-genoemde Verwen, door vermengingh getempert en gevonden werden; gelijkwe in't vervolgh van yeder soort, neffens haer bereydinge, gebruyck en werckinge, sullen aenwijfen.

Vande Gereetschappen tot de Water-verwen noodigh, en eerst vanden Vrijf-steen.

Men sal sich versien, van eenen goeden Vrijf-steen, die wel gelat en hardt is, en in't vrijven niet af en neemt; want de Verwen (insonderheydt de Water-Verwen) werden door het afnemen vanden steen, of sachtigheyt vanden looper, seer bedorven, en de levende gloyentheydt als uyt-geblust. d'Ondervindinge heeft geleert dat de Porphyf steenen en Serpentijn steenen seer goet zijn: oock wel eenighe

platte af-gefaeghde Keyen ; de Marmer-steen is veeltijds te saght ; dan kunnen sommige goet gemaectt werden, door een Maent 10 a 12 inden Oly te leggen, en dan wederom een gansche Somer inde Sonne laten droogen en hardt worden.

Die gansch finlijck op hare Verwen willen wesen, en niet meer van nooden en hebben, als tot hare vermaeckelijcke Oeffeninghe dienstigh is ; dese kunnen haer bequamelijck met een stuck effen Spiegel-Glas, op een effene Block of dicke Planck, wel superficiel, en gelijk dragende met Pick vast gheset, behelpen ; dese hebben geen noodt van af-schueren, dan men moetsse voor 't vallen waghten, want het Glas als 't bekent is, is breeckende waer.

Vande Pinceelen.

Aengaende de Pinceelen, daer van moet men der veel hebben, op datmen in Curieuse dingen niet verlegghen zy, maer licht een schoon nemen kan ; de Borstelkens en Vis-pinceelen, komen hier minst te passe, als alleen in Lichten en diergelijcke dinghen aen te leggen, diemen verdrijven moet. Oock voor die gene welcke in het af-setten groote dingen komen te maecken, en heele Gronden en Velden, als in Caerten de Om-wercken aen te leggen ; maer anders zijn de Pinceelen best. Die sijn dingen suyver en net wil doen, moet tot yeder bysonder Colorijt dat hy Tempert ofte gebruyckt, 't sy dat hy d'een op d'ander leydt, ten minsten twee Pinceelen houden, oock wel dry, op dat hy daer

daer mede niet en behoeve van d'een Verf in d'ander te komen, waer door de Verwen vuyl worden, en haer schoon Coleur verliefen.

Stucken Glas om de Verwen op te Temperen, &c.

Men moet hem hier oock versien van ettelijcke stucken Blanck Glas, die gelat en suyver zijn, dienende om sijne Verwen op te leggen, daer op te Temperen, en van daer te gebruycken; gemerckt houtte Palletten hier toe niet en dienen. En op datmen den aert en kracht van yeder Verwe beter op 't selve soude kunnen onderscheyden en sien, soo kanmen dese stuckjens Glas, van achter met suyver wit Papier beplacken, soo sal door de Ondersteuningh die het Papier aen het door-schijnigh Glas verschafft, de eygenschap van yeder Verf beter gesien werden. Doch en hebben d'Affetters, veel min de Dozijn Werckers, die de Verwen in menighte moeten gebruycken dese dingen niet van nooden, maer kunnen die uyt hare Backjes en Schulpen wel verarbeyden. Men moet sich oock versorgen van een Laetjen, 't welck men decken kan, dienende om daer in sijn Verwen (buyren Oeffeningh zijnde,) voor Stof, Zandt en Vuyligheydt te bewaren. 't Geen vorder van nooden is, als Flesjens, Gom-water, en andere dingen, sal genoegh uyt de gebruycken af-genomen kunnen werden. Volght nu de beschrijvinge van alle de Verwen in Order.

 Het tweede Capittel.

Van 't Loot en Schelp-wit zijn Temperatie en gebruyck, oock van het Schelp-silver.

LAer ons nu van yeder Couleur en die Verwen die daer onder behooren, kortelijck yeder sijn aert, Temperantie en gebruyck aenwijfen, op datmen eerstelijck de natuere der Verwen kennende, lichter moghte verstaen, 't gene van 't aenleggen en Oeffenen der selve, in 't vervolgh sal geleyt worden.

Loot - Wit.

Wy beginnen dan eerstelijck van het Loot-Wit, en Veneets Schelp-Wit. Dit salmen wel sterck en sijn met schoon Rege-water vrijven, (wantmen geen ander tot eenighe der Water-Verwen neemt;) en dan met Gom-Water dat niet te vet is Temperen: met het selve leytmen alle Sijde Kleeden, Lijnwaet en andere dingen aen; men schaduyt het sachtjens met dun Indigo-Blaeuw, en somtijts wat purper daer onder; de voornaemste Diepsels doetmen met wat swart onder het Indy-Blaeuw, men hooght dit met sterck Wit, dat sommige wel met Schelp-silver doen; dan 't moet soberlijck ghehandelt werden,

werden, of men maectter de dingen belachelijk mede.

De manniere hoemen dit Schelp-silver maectt, sal by de Geele Verwen gheseyt werden, vermits wy daer oock sullen handelen van het Schulp-Gout te bereyden; dan men vint het selve beyde genoegh te Koop. De Voorvallen nu daer het Wit in andere Verwen meer ghebruyckt wert, sullen wy op veel plaetsen aenmercken, want by na alle Coleuren op d'een of d'ander wijze dat van nooden hebben; waerom het by de Boter vergeleecken wert, die alle Spijsen verbeert.

Men moet oock over de Witte Verwen aenmercken, datmen die, inde dingen welcke daer alleene mede moeten aengeleyt werden, eenigfins kan ontbeeren, voornamentlijck in Lijnwaten ende dierghelijcke; latende den Witten grondt van het Papier of Parquement daer toe dienen, en schaduwen dat met Oost-Indischen Inct, of wat Indy-Blaeuw en Swart, heel sachtjens, als hier en daer op sijn plaets noch sal aengemerckt werden.

Het derde Capittel.

*Vande Blaeuwe Verwen, haer soort,
Temperantie ende gebruyck.*

Indigo.

W At de Blaeuwe Verwen aengaet, daer van is den Indigo, onder de Water-Verwen

wen een vande voornaemste. Men kan de beste daer in onderscheyden, datse licht, blinckende en sponcieus is; andersins wert inde selve veel bedrôgh ende vermenginge gedaen, die wel tot andere dingen, maer niet tot de Schilder-Konst kan gebruyckt werden. Dese Indigo moet met schoon Water langhe gevreven werden, want hoe langer hy ghevreven wort, hoe dat hy al schoonder wert. Dese tempertmen oock met Gom-water; alleen en wert die nergens aengeleyt, om datse te sterck, doncker en onplayfant uyt haer selven van Couleur is; dan wanneer die met Wit ghetempert is, geeft die in verscheyden trappen een schoon Blaeuw. Men kan daer mede allerhande Blaeuwe Metsel-werken en Gebouwen, soo oock Colommen, Trappen, Voor-gevels, en Peuy-balien of Balonsters aenleggen; als mede eenige Wateren, en Yfer-werck; oock eenige Lakenen, en lijvige Kleeden. Men schaduwet die dinghen met de selve Indy-Blaeuw, en wat smalt daer onder, en wort gehooght met Wit en Blaeuw; oock wel op de Inelste dagen, met Wit alleen: ja sommige doent oock met Schelp-silver; dan dit is te gemaect, en voor een die de Konst verstaet, niet gheraden. d'Andere ghebruycken die desen Indigo in de Temperantie met andere Verwen heeft, sal hier en daer in't vervolgh gevonden werden.

Blaeuwe Lack.

Belangende de Blaeuwe Lack, die verschilt niet veel vanden Indigo, alsoo die meest daer uyt ghemaect wert. Inde Oly-Verwen wort die

die meer gebruyckt , om datse het Verfterven minder als den Indigo onderworpen is. Diefede Verlichterie wil gebruycken , haeren aert is even als den Indigo.

Blaeuwen Ascus.

Den Ascus nu, ofte Hemels Blaeuw, is mede een feer schoone Verwe; wert van verscheyde soorten hoogh en leegh van Coleur ghevonden; men moet altijd na de schoonste, vetste, fijnste, en minst sandaghtigste omsien; waerom oock sommige Liefhebbers den Oltermarijn veel tot Curieuse dinghen ghebruycken; maer alsoo dese, die heel schoon is, seer dier is, en op alle plaetsen niet ghevonden wort, soo kan men 't met den besten Ascus wel doen. Den Ascus, dewijlmen hem altijd sijn vint, behoeft men niet te vrijven, ofte hy soude sijn schoon Coleur verlaten, gelijk daer meer Verwen van dien aert zijn; als den Meny, de Masticot, Smalt, en diergelijke. Hierom moctmen die alleen met Gom-Water Temperen, en gebruycken haer met een weynigh Loot-wit daer onder, 't welck haer gesmijde maect, vermits hy veelrijts wat schrael valt, waerom Curieuse Bloem-Schilders, en andere die dese veel gebruycken moeten, groote moeyte aenwenden om schoone Assen en Oltermarijnen te bekomen. Met deselve kanmen allerhande Kleedingen aenleggen, en schaduwen die met Ascus en Indy-Blaeuw, ende de voornaemste schaduwen en diepfels met Lackmoes dat weynigh Gegomt is; het Hoogsel met Ascus, en wat veel Wit. Men leyt met

de voorschreyen Ascus, oock allerhande Loghten aen, als mede alle Landtschappen, Steden, Bergen en Geboomten, die seer verre in 't verschiet liggen, daer toe men meer wit dan Ascus nemen moet. Oock doetmen daer wel een weynigh Lack onder, om de verschieten na een Purperachtige dyfigheydt te doen aerden; doch al na dat de ghesteltheydt des Lochts vereyft. Dit schaduwten met Ascus, en hooger met Wit, gelijk breeder inde mannier van verschieten te Coloreeren sal geleert werden. Staet noch weghen den Ascus te Noteeren, datmen daer niet veel mede en moet morssen, of onder andere Verwen mach komen, maer suyver handelen, want alse niet suyver geleyt is, soo komt die licht groen te werden; insonderheyt als men die alleen soude willen aenleggen; doch het wit kan dit in veelen wederhouden.

Smalt.

De Smalt vintmen oock van veelerley soort in sijnte, en schoonheydt van Coleur; men kan die even als den Ascus gebruycken; Maer alsoo hy wat dick en kladdigh valt, soo isse wat moyelijck om wel te handelen; insonderheyt als men hem alleen soude willen aenleggen, gelijk van weele ghedaen wort, insonderheydt in het Afsetten van Devotic Printen, of oock dingen van geringe Prijs. Dan als men hem egter wilde gebruycken, soo moetmen die met wat Wit temperen, en schaduwten met Smalt en Indigo, ende de toetsen en diepsels met Lackmoes ofte Indigo; dit hoogmen met meer Wit als Smalt, en voorts als vanden Ascus is gesproocken.

Lack

Lackmoes.

Den Lackmoes en dient om hare Bruynigheydt nergens alleene aengeleydt, dan alleene tot eenige donckere en regenachtige Lichten, doch salmenfe evenwel een weynigh met ander Blaeuw temperen; oock om datfe anders ros wort en haetigh vande Lucht op eer: Om dit te beletten, ende een schoone Blaeuwe Verweuyt deselve te maken, soo moeten die temperen met goede ende klare Scep-fieders Looge. Wanneer de Lackmoes nu door lange staen sijn Colour verlooren heeft, kanmen die met weynigh Kalck daer in te doen, veel schoonder maecken dan die te vooren was. Andersints en heeft den Lackmoes geen gebruyck, dan alleen datfe dient om andere Blaeuwen in 't Temperen bruynder te maecken, en schaduw en diepsels op deselve mede te leggen.

Oltermarijn.

Aengaende den Oltermarijn, sijn Temperatie en gebruyck is als vanden Ascus geseyt is; men moet die om haer Eel Colour suyver houden, en niet meer nat maecken als men besigen wilt; streckt sich wel uyt, wannermen die wel komt te handelen; is schoonst wannerse op een enckele witte gront geleydt wort; maer over ander Verwen heen, en laet hy hem soo wel niet gebruycken.

Het

 Het vierde Capittel.

*Vande Geele Verwen haer bereydingh,
temperantie ende gebruyck.*

Lichte Schijt-geel.

VAn de Geele Verwen, alsoo daer verscheyden soorten zijn, fullen wy eerst spreekken vande Lichte Schijt-geel; dese salmen vande schoonste nemen, en vrijven die met Water, en Temperense wat vetachtig met Gompwater; en alhoewel men veel dingen inde Verlichterie voorvallende, met andere Verwen kan afdoen, soo dient dese Schijt-Geel evenwel, om eenige Koper-wercken en Blancke Maralen aen te leggen; datmen schaduwen kan met Sapgroen en Indigo; en met Schulp-Gout hoogen, of soomen wil anders met Masticot en Wit, &c.

Bruyne Schijt-geel.

Soo wert oock de Bruyne Schijt-geel, die mede schoone en slechte gevonden wort, weynigh inde Water-Verwen gebruyckt; maer inde Oly-Verwen geeft de beste, een Gloeyent doorschijnigh Colorijt, na den Bruyn-geelen aerdende. Inde Water-Verwen soumen in plaets van dese de Geele Lack, die wat lichter is dan dese, konnen gebruycken. Het Rus-geel is mede
een

een seer schoone Gout-Geele Verwe, maer is veeltijds wat dick en savelachtigh, om inde Water-Verwen te ghebruycken; doch kanmen alle dese door den Saffraen, Guttegomme, en Bezie-Geel voorby gaen.

Masticot.

Den Masticot is mede een seer goede Verwe, d'een soort hooger Geel, dan d'ander zijnde, wert meest onder de Groene Verwen getempert, want sy alleen wat schrael is: Sy wert evenwel gebruyckt om somtijts eenige Somerachtige helderheyt, inde verschieten der Lochten aen te leggen, datmen sachtjens tegen de blaewe Bergen aen drijven moet: Oock dientse tot Hooghfels van eenighe Boomen, Veldstreecken van eenighe Verlichte Valeyen, of vlackheden op de Bergen ende diergelijke, als dat in 't aenleggen vande Landtschappen sal geseyt worden.

Oprement.

Het Geel Oprement, is wel een schoone Verwe, maer seer vergifigh, daerom men die in 't gebruycken, vanden Mont moet houden. Men vrijft dese met Oude Pisse, en laerse dan droogen; ghebruyckende, Tempertmen die met Gom-water: met deselve machmen aenleggen alle Vrouwen Kleedingen, Sijden en Satijnen; en schaduwten die met Bruyn Oocker en Saffraen, ende de Diepsels met Roedt uyt de Schoor-

Schoorsteen. Dan om haer fenijn wilse gheen Hooghsel dragen. Oock kanmen dese wel uyt het gebruyck verbannen.

Saffraen.

Aengaende den Saffraen, die heeft inde Verlichterie - Konst groot gebruyck : wanneermen die bereyt, soo steltmense in schoon Water te weyck, met een weynigh Alluyn om beter uyt te bijten : Hier mede kanmen allerhande Sijdige Kleedingen aenleggen, en schaduwē die met Bruyn Oocker en schoone Meny : De diepsels moeten wat Lackachtigh getoest zijn ; het en verdraeght oock niet wel hooghsels, dan alleen Gout, dat in alle Kleedinghen niet en schickt, ten sy in bysonder voorval, van Koninghlijcke Borduerfels ende anders.

Alsmen daer wat Meny ende Gom-water in doet, kanmen daer allerhande Goude Waeren mede aenleggen. Oock wel eenighe schijnsels ende stralingen inde Lucht, ofte om het Hooft van eenige Heylighe ; men schaduwē die met sijne Meny die wat vet Gegomt is, oock wel met wat Bruynen Oocker, of wat Roedt daer onder. De voornaemste diepsels nu kanmen met Lack en weynigh Swart leggen, en met Schelp-Gout hoogen, soomen wil.

Bezie-Geel.

Het Bezie-Geel wert oock veel gebruyckt, en komt in Couleur den Saffraen seer na, dient mede

mede om tot yets Simpel binnen 't Werck te gebruycken, wantmen daer mede, gelijk oock met den Saffraen over andere Verwen niet en kan heen komen, dewijl het maer een dun sap is, dat niet en deckt als op een suyveren witten gront; heeft veel gebruyck om in de Lantkaerten, de Landen af te scheidn, tot welck sy veel gebesicht wert: oock tot de Boorden, Comparteeringh, in Schriften en anders van groote Caerten te beleggen. Het en verdraeght om sijn doorschijnentheydt geen verhoogingh, ten sy met Schulp-Gout. Wanneer men dese Bezien wil bereyden, soo plettermen die wat in stucken, doch niet sijn, steltse met Alluyn en schoon Water te weycke, soo sal het hem in een Dag of twee tot een seer schoon Geel uyt trecken. Men kan met de voornoemde Bezy-Geel, allerhande Kleedinghen aenleggen, en schaduwē die met Saffraen en Schijt-Geel, oock wel met Meny en Saffraen, ofte Bruyne Schijt-Geel, en de diepste toetsen met Lack. Sy dient vorders om alle schijnselen inde Locht te maken, oock Vyer en Vyervlammen, en wat van dien slag is, alswe vanden Saffraen geseyt hebben.

Geel Oocker.

Geel Oocker, moet wel gevreven en schoon ghehouden worden, verliest licht sijn Gloyentheydt; men Tempert die gevreven zijnde, oock met Gom-Water; Is een seer vette en nutte Verwe, maer heeft inde Verlichterie sonderlingh geen gebruyck, als alleen om eenige Santgronden,

gronden, Zeylen van Schepen, of nieuwe Houtwercken aen te leggen, datmen met Bruyn Oocker schaduwet, en met Wit en geel Oocker, of diergelijcke, hoogen moet.

Gutte Gomme.

Belangende de Gutte Gomme, die geeft een seer schoon Geel, by na den Saffraen gelijk, maer is vetter. Deselve solveert of smelt terstont wanneer men een weynigh daer van in een drupken schoon Water vijf ses leght; Sy is bequaem om Kleedingen en Goutwercken aen te leggen: dan het is wat ongemacklijck om met andere Verwen daer over heen te Schilderen. Wy soudender meer van seggen, maer kan inde Verlichterie licht ontbeert worden.

Schulp - Gout.

Dewijle daer geen Verwe en is, die het Gout in kracht en glans kan te boven haelen, soo en salmen het selve nergens alleen aenleggen, maer dat alleen laten dienen om hier en daer eenige dingen te verhoogen, ofte oock wel tot Cieraet: Maer indienmen yets Vergulden wilde, ofte dat soo begeerde te doen schijnen, als in Wapen - Schilden, Velden, en anders, soo kanmen dat, wanneer 't aengeleyde Grontdroogh is, op een gelat eycken Plancktjen leggen, en Bruneeren dat met eenen Wolwe, of Honde-Tant; leggende voor d'eerste reys daer een Gebruneert stukkje Post-Papier over heen, daer

daer na met de bloote Tant op 't Gout; om welke reden het mager moet Gegomt wesen; 't geen oock door Bladt-Gout kan gedaen werden, voor die met het selve weet om te springhen; andersints salmen in 't Schilderen met Water-Verwen, 't Gout soo spaersaem gebruycken als 't mogelijk is, want veele hun Werck daer r'eenemaal mede bederven; dies wy raden, dat, die eygentlijk met Water-Verwen Schilderen willen, het gansch uyt hunne dingen wegh bannen, of besighen het ten naeuwsten ghenomen alleen, aen Goude geschirren, diemen soo wil vertoonen; en voorts aen Boortfels, Borduersels, Franien en dierghelijcke, die eygentlijk Gout moeten vertoonen.

By aldien dat nu yemandt sich wilde gelegen laten zijn, om dit Schulp-Gout selfs te bereyden, (niet tegenstaende dat ghenoech te Koop gevonden wort, oock wel dat van Koper in plaets van Gout gemaect wert, als ick my heb laten berechten, 't welck niet en deught; en is in 't ghebruyck savelachtigh, en sonder glants, hoewel het hoogh van Coleur is.) soo willen wy in 't voor-by-gaen de manniere daer van aenwijfen. Neemt oprecht Salarmoniac, en seer vet en klaer Gom-water, vrijft het tot een wit Papken; dan neemt geslaghen Bladt-Gout, r'elckens een Blaedtjen seffens, vrijft het daer wel kleyn onder, dan wederom een ander, en soo al voort, tot dat ghy Gout genoegh hebt; dan vrijft het r'samen wel sijn een gansche uere langh; neemt het suyver op; doet het in een schoon Glas met klaer laeuw Regen-Water, roert het met een Vederken wel onder een en laet het sincken; gesoncken zijnde, giet het

loetjens af, en vult het wederom met water als vooren, en wederom roerende, en ghesoncken zijnde afgieten, Continueerende dat soo lange, tot alle de Vettigheydt en onfuyverheydt vanden Salarmonica wegh is, u Gout dan schoon zijnde, sult gy 't met een Pinceel in een Schulp verspreyden en laten drooghen; doch staet te Noteeren, datmen dit in verscheyde Schulpen en in yeder een weynigh moet doen, op dat men in 't besigen niet veel meer en sou behoeven nat te maecken, als men verbruycken wil; welcke natmakingh men doet met mager Goutwater. En gelijkwe hier van het Gout geseyt hebben, soo handelt men even met het Silver; invoegen de bereydingh en gebruyck, een en 't selve is.

Het vijfde Capittel.

Vande Groene Verwen, haer Bereydingh, Temperantie ende gebruyck, volgens hun verscheyde soorten.

Spaens Groen.

Gelijck de Groene Verwen mede seer verscheyden zijn, en veelerley in Trappen uyt elkanderen, door de vermengingh konnen voort gebracht werden, soo willen wy hier eerstelijck hande-

handelen van het Spaens Groen, alsoo dat veel inde Verlichterie geoeffent wort : Men moet het selve wel lange en sterck met een weynigh Wijn-steen, en Wijn-azijn vrijven, en dan door een doeck sijghen, en het dunne en klare Sap alsoo gebruycken, 't wert oock door het staen niet te slimmer; met het selve kanmen bequamelijck allerhande zijde Kleedingen, oock Velden, Boomen, en groene Loof-Bladen aenleggen, en schaduwten die met Sap-groen, en wat vanden selven Spaens Groen, ofte Sap-groen alleen, na dat het sterck en gloeyent moet schijnen. Men hooght dit wel met Masticot en wat Wits. Uyt dit Spaens Groen kanmen verscheyde schoone Coleuren van Groen temperen, Namentlijck aldus : Spaens Groen met Sap-groen, ghemenght geeft een schoon Groen. En staet wel te letten, dat hoe meerder Sap-groen ghy daer in doet, u Groen al donckerder sal worden, welke oock gheschaduwet en gehooght wert als vooren. Soo geeft Spaens Groen, en Masticot, een playtante schoone Verwe. Insgelijcks Spaens Groen met Galle van een Snoeck ghemenght is oock seer schoon Groen. Men vint van dit Spaens Groen het welck Gedistileert is; 't welke gansch suyver is, en wert inde Oly-Verwen daermen 't Spaens Groen om sijn fenijnigheydt niet en besicht, gebruyckt om te Lackseeren. Men kan dit inde Water-Verwen gevreven als vooren oock besigen, ghemerckt het seer schoon ende gloeyent op een suyvren witte grondt komt te decken.

Sap - groen.

Het Sap-groen hoewel het een sonderlinge goede en nootfaeckelijcke Verwe inde Verlichterie-Kunde is, soo wertse nochtans om haer vettigheydt en donckerheydt nergens, ofte seer selden alleen aengeleyt, maer men ghebruyckt die om daer mede te schaduwen, en te diepen; oock om andere Groenen daer mede stercker te maken, als doorgaens blijcken sal. Het en kan oock niet als inde Water-Verwen ghebruyckt werden, vermits het een Sap is, dat geen Oly of Vernis aen en neemt. En gemerckt het uyt sich selven seer vet is, soo en behoefmen daer geen Gom-Water, maer alleen gemeen Water toe te gebruycken; ten ware Water dat seer flaeuw Gegomt is,

Verscheyde Groenen.

Behalven dese boven-genoemde, soo zijnder oock noch verscheyde andere Groene Verwen, die, al hoewelse niet veel vanden andere en verschillen, met bescheydentheydt vanden Liefhebber dienden gehandelt te werden.

Voor eerst is 'er dan het Bergh-Groen, dit salme temperen met vette Gom of Lijm-Water, en een weynigh Honigh om de schraelheydt te binden, en is bequaem om sijde Gordijnen en andere Kleedingen aen te leggen: Men doeter om 't ghemacklijck gebruyck wel wat Wit onder,

der, men schaduwet met dun Sap-groen, en Hooget met het selve Groen en Wit.

Engels Groen, getempert en aengeleydt als voorschreven, geschaduwet met Sap-groen, en Masticot gehooght, heeft mede eenigh gebruyck wanneer men 't na de Konst weet te handelen. Sever-Groen komt met desen in allen over een. De Groene Aerde ofte Terreverd, wort inde Verlichterie om sijn onplayfant Coleur niet gebruyckt, soo dat wy achten niet noodigh te zijn yets meer vande Groenen te seggen, ghemerckt die d'een uyt d'ander, daer-en-boven uyt Blaeuw en Geel te samen gemenght, in ontelbare verschillige Coleuren kunnen getempert en door Wit, of Geel na begeeren ge-aert werden.

Het sesde Capittel.

*Vande Roode Verwen haer bereydinge,
temperantie ende gebruyck.*

Vermilioen.

Onder de Roode Verwen en is gheen soo schoon dan den Cinober, ofte Vermilioen; het selve vintmen meest altijd sijn gevreven en droogh. Men tempert het mede met Gom-water, en leyt daer mede allerhande Kleeden aen, doch niet te dick, want het is een stercke Verwe; men schaduwet dese met schoone Veneerse Lack, en de donckerste schaduwten en diepsels,

met de selve Lack en wat swart daer onder: en hoogtet met Fermilioen en Wit, ofte Wit en Menie; de Fermilioen wert oock in Lijf-Verwe of Cornatie tot de Naeckten, doch soberlijck ghebruyckt, alswe op sijn plaetse sulen leeren.

Menie.

De Meny is wel schoon maer een schraele en zantachtige Verwe, daerom datmen die omse wat te vergoeden, door een stuck sijn Camerix doeck moet uyt-buylen: andersins ghebruyckten oock wel gedisteleerde Meny, of liever Gewasse Meny, welke seer sijn suyver en hoogh van Coleur is. Men tempert dese met wat vetachtigh Gom-water, en daer mede leytmen allerhande Kleeden en Lakenen aen, en men schaduwet die met Lack, gelijk den Fermilioen, en hoogtet met Meny en Wit, oock wel met Masticot. De Meny met Loot-wit getempert, geeft een fraey ghebroocken Coleur, men schaduwet die met dun Lack, en hooghet met Masticot en Loot-wit: Oock de Meny met Saffraen getempert is een schoon Oraengie Coleur, dit schaduwten met Fermilioen, en het voornaemste diepsel met Lack, en men hooghet het met gemeene Masticot.

Root Krijt.

Het Root Krijt, ofte Roode Aerde, moet men mede wel vrijven, en met seer dun Gom-water

water temperen ; 't geeft een seer goede Verwe , maer is alleen bequaem om dunne over den Witten gront des Papiers heen te leggen , laet hem seer wel handelen , insonderheyt inde mannier van Wassen. Is inde Water-Verwen bequaem , om Paerden, Ruynen en Rotzen aen te leggen ; men moet het schaduwten met Root Krijt en wat Lack , en hooghten met Bruyn Root en Wit , of by aldient wat teer en dun is aengeleyt , kan 't sonder hooghtel op veel plaetsen door gaen.

Rooden Oocker.

Het Bruyn Root ofte Rooden Oocker , is by na het Root Krijt ghelijck , maer kloecker en lijviger om te decken , men moet die wel sijn vrijven , en met Gom-water temperen ; men leyt met deselve alle Mueragien , Ruynen , en Behuysingen aen : Men diept of schaduwet die met stercke Bresilie Verwe , en Bruyn Root , en hooghtse met Bruyn Root en Wit.

Lack.

De Lack aengaende , dewijle datter verscheide soorten zijn , soo salmen sich bevlijtigen , om vande beste te bekomen , voor welke de Florentijnsche of Veneetse Lack gemeenlijk gehouden wert , dese moet seer suyver en lange gevreven worden , en met Gom-Water gerempert worden : Welcke dan dunnekens aengheleyt zijnde bequaem is tot alle Kleeren ,

Gordijnen, en Fluweelen, dit salmen schaduw-
wen met wat stercker Lack, en de voornaemste
diepsels met Lack en een weynigh swart van
Wijn-rancken gebrant, en gehooght met Lack
en Veneets Schelp-wit. Oock is dese Lack be-
quaem om alle dingen te Blooseeren, oock om
met wat Wit getempert bequaem om verschey-
de Bloemen en andere dinghen aen te leggen,
als op sijn plaetse sal geleert werden.

Bresilie Verwe.

De Bresilje Hout-Verf komt by na in Co-
leur met den Lack over een, en konnen uyt de-
selve verscheyde Verwen welcke bequaem zijn
om inde Verlichterie-Konst te gebruycken ghe-
maectt werden. Wy sullen eerst de manniere
van haer te bereyden; en dan hun ghebruyck
aenwijzen.

Neemt tot een half Pont gheraspt Bresilie
Hout, een en een half Pint klaer out Bier, een
goeden Roemer Regen-water, en soo veel Wijn-
azijn; dry Loot witten Aluyn, en een Loot
Gomme Dragant, laet het t'samen een weynigh
staen weycken soo 't den tijdt U toelaet, zied
dit op de helft en giet het als dan klaer af, of
sigt door een Doeck, en bewaertse koudt ge-
worden zijnde in een Glaese Flesken, of ver-
glaeft Potjen; en sy sal buyten stof en vuylnis
ghehouden, hoe ouder hoe schoonder werden.
By aldien nu die wat bleeck is, en darmense
terstont moette besigen, soo setter een weynigh
van op 't Vyer, en laetse eens lustigh op zie-
den,

den . soo wortse terstont seer schoon en bruyen; men kan dese gebruycken om Kleedingen aen te leggen , en schaduwense met Lack , maer hooghtels en wilsse niet lijden, waerom die veel tot het leggen vande schaduwen alleen gebruyckt wert , ofte oock van de Af-setters om de Provintien inde Lant-kaerten te onderscheyden. Men kan mede eenighe schoone Verwen uyt de voornoemde Brezylje Verwe maecten , en dat door de volgende temperantie. Neemt Brezylje Verwe , tempertse met Loot-wit , en Pot-asse-water , soo hebt ghy een schoon Violet ofte Purper: Doch men moet wel toehien, datter niet te veel Pot-asse-water in gedaen en wort , want de Pot-asse maect die doncker , en het Wit maect die licht , soo datmen hier in na sijn voornemen moet af of toe doen. Wilmen het Purper uytnemende schoon hebben, doeter een weynigh smalt in ; dese is dienstigh om Fulpen en Fluweelen aen te leggen , men schaduwet dese met Lack en Swart , ofte oock wel met Lackmoes , na datmen het uyt den Blauwen , ofte uyt den Rooden hebben wil , welck alles na den aert der dingen diemen voor heeft te maecten, moet geschickt werden , en de Konst Schilder-Kundigh toelaten wil.

Het zevende Capittel.

*Vande Bruyne Verwen, haer Be-
reydingh, Temperantie en
gebruuyck.**Bruyn Oocker.*

ONder de Bruyne Verwen is den Bruynen Oocker geene vande minste, deselve kan met lange en fijn te vrijven niet bedorven worden. Sy is een vette en nutte Verwe; en wort als andere inde Verlichtery met Gom-water gereimpert: Wanneermen dese met een dropken Saffraen menght soo isse bequaem om alle Stelen, Tacken van Boomen, en veelderley Houtwerck aen te leggen; men mach dit met Roet uyt de Schoorsteen schaduwen, en de diepsels met Roet en Swart: en met Oocker en Wit hoogen. Desen Oocker met Wit aengeleyt, is dienstigh tot het aenleggen van alle Zant-gronden en Klippen, die op de voor-gront komen, welke met bescheydentheyt moet getempert, gheschaduwet en ghediept worden, na dat die sterck ofte flaeuw, doncker ofte licht moet schijnen.

Den lichten Oocker alsoo sy meest met den Geelen Oocker over een komt, soo wijsen wy den Oeffenaer tot het Vierde Capittel.

Roet

Roet uyt de Schoorsteen.

Het Roet, ofte Bitter dat uyt de Schoorsteen valt, is een seer nutte Verwe in dese Konst; men sal hier van sien het vetste en bruynste te bekomen, Ziedent met schoon Water een weynigh op, en sijgent saghte door een Doeck; men leyt daer mede alle Baerden, Aerde Wallen, Schorsfen van Boomen, Outheyt, Schuyren, Boere beteerde Huysen, Schepen en Schuyten aen; en na datmen het licht of doncker aengeleyt heeft, salmen het met Roet en Swart, ofte Bruyn Roet alleen diepen en schaduwen; sy en wilt oock niet wel hooghsel verdraghen, gelijk breeder op sijn plaets sal geseyt werden.

Keulsche Aerde.

De Keulsche Aerde is oock een schoone, Bruyne ende gloeyende Verwe, dan alsoo men dat met het Bruyn-Oocker en Roet uyt de Schoorsteen doen kan, soo kanmen die benefens den Omber, inde Verlichterie wel ontbeeren.

Het

Het achste Capittel.

Vande Swarte Vermen, haer Bereydingh, Temperantie ende gebruyck.

Lamp - Swart.

HEt Lamp - Swart wert oock in veelen ghebruyckt, hoewel het Been-Swart beter is; 't selve salmen met Gom-Water temperen, men kan het oock met Lijm-Water warm zijnde, besigen, dat best voor d'Affeters is. Men mach met het selve alle Bonetten, Hoeden, Kleeden, en alle andere Sijde Sleuyels aenleggen, schaduwent met dit selve Swart, en hoogent met Wit en Swart.

Been - Swart.

Been - Swart heeft alle het selve gebruyck, maer moet hart gevreven en met redelijck vet Gom-Water getempert werdeu; en voorts gehooght en geschaduwt als voren.

Wijngaert - Swart.

Wijnrancken-Swart salmen prepareeren van het Hout des Wijngaerts, 't welckmen tot een
Kool

Kool wel sal laten door-branden , uytdooven , den As afdoen , en dan wel fijn vrijven , en met Gom-water temperen ; daer mede leytmē alle sijde Kleeren , Zatiynen , en diergelijcke aen , en dan met Lamp-Swart dunnekens naden aert der zijden gheschaduwē , en met Wijnrancken-Swart en Wit snellekens gehooght.

Oost-Indischen Inct.

Den Oost-Indischen Inct kanmen mede voor een Swarte Verwe inde Verlichterie ghebruycken , sy laet haer seer bequamelijck handelen , kan seer dun en aerdigh op een Witte grondt aengeleyt worden , dient derhalven om dunne doorschijnige Sleuyels , Floersen en anders aen te leggen , en schaduwē dat met den selven Inct die wat stercker is ; aengaende de hooghsels , die vallen weynigh in deurschijnighe dingen , offe konnen door de schaduwē en ployen genoeghsaem aengewesen werden.

Het negende Capittel.

Vande Natmaeckingh der Water-Verwen.

DE wijle dat sommighe Verwen nootsaekelijck vet moeten Gegomt wesen , en andere wederom mager , oock eenige sonder die ; soo moerten in 't Natmaecken en temperen der selve ,

felve, forge dragen dat hier in de mate behouden worde, volghens dat de nature der Verwe lijdten mach: gelijk daer dan is de Meny, de Masticot, Brezilje Verwe, Fermilioen, en oock den Ascus kunnen wel stercke Gomme verdragen, maer alle de andere Verwen moghen wel met wat mager Gom-water ghetempert' zijn. 't Geen men tot Carnatie ofte Lijf-Verwe in de Naeckten wil ghebruycken, temperen sommige met Lijm-water; dan dese wil wel wat warm verbesicht werden.

De Gomme nu diemen in 't ghemeen ghebruyckt, is Arabische Gom: Dese steltmen te smelten in schoon Regen-water; ghesmolten zijnde, sijghtmen die door een schoonen doeck, en men bewaert het voor stof en vuyligheyt in een Glase Flesse. Andere die Curieus zijn, of alleen tot hun vermaceck de Water-Verwen handelen, nemen Roose-water, ofte ander gemeen Water dat door Distillatie overghehaelt is, en laten daer de Gomme als geseyt is in solveren, welke dan soo licht niet en komt te bederven, of mustigh te riecken. En op datmen in 't ghebruycken van 't Gom-Water daer mede niet en soude swatelen, storten, ofte in 't bydoen ontrent de Verwen sich vergiffen, soo kunnen een lange Schaght nemen die onder even opgesneden is, en boven een kleyn lucht-gaetjen heeft; wannermen dese in de Fles steeckt worse vol Water, dan de Vinger daer op gehouden, blijft het Water daer in tot men 't wederom lucht geeft, op de wijze van een Wijn-Pomp die de Wijn-Proevers ghebruycken; en aldus kunnen soo weynigh teffens nemen alsmen wil. Dan men kan van die Glase Tuyl-Fleskens nemen,
die

die noch wel soo gemackelijck komen, ten ware men dat in Quantiteyt verbefighen moeste, en dan kanmen sich soo licht niet vergieten.

Het thiende Capittel.

Door wat middel men de Water-Verwen sal te bate komen wanneer die niet wel en willen loopen, of op het Papier vatten.

DE wijle meest alle Verwen diemen inde Verlichterie-Kunde gebruyckt van die nauwere zijn, datse geen vertigheyt noch onsuiverheyt en willen lijden, en deswegen op het Papier ofre Parquement daermense op handelen wil, dickwils niet na behooren en willen vatten, invoeghen het Werck hier door op veel plaetsen seer schurft en onvolmaeckt moet blijven, 't welck oock in 't Arbeyden een verdrietige moeyelijckheyt baert, en groote tijdt wegh neemt, om in 't aenleggen de gronden te doen decken: soo salmen om sulcks te verhoeden, dese remedie daer tegen te werck kunnen stellen.

Neemt een versche Offe-Gal, koockt dat sap daer uyt met wat zout, soo langh over goet Vyer tot datse geen vuyligheyt noch schuym meer opwerpt, telckens dat luchtigh en schoon afscheppende; dat gedaen zijnde steltse te kouwen, en bewaertse aldan in een Glase Flesken buyten

buyten alle vuyligheyt. Wanneer nu uwe Verwen in het aenleggen ofte anders beginnen te haperen, alsoo datse niet wel voortvloeyen en willen, soo salmen een kleyn dropken van dese Galle in sijn Verwen doen, en alsdan sullen sy bequamelijck komen te loopen, en op het Papier vatten. Men mach dese Remedie vryelijck en sonder hinder van sijne Verwen gebruycken, gemerckt dese Galle de Verwen geen Colour en geeft noch en neemt; alleene isiet wat Vies voor die gene welcke gewoon zijn hun Pinceelen dickwils inde Mondt te steecken, daermen sich van mach leeren wachten.

Staet oock noch aen te mercken datmen niet meer Verwe met dese Galle en behoeft te mengen als men voor die tijdt ghebruycken sal; en niet eer voor dat het noot doet; want men niet altijd in dit ghebreck en komt te vervallen. Wanneermen voor en ghevallighe reyse hier in verlegen was, ende de voornoemde Galle niet by de handt hadt, soo hebbe voor den Liefhebber niet willen achter houden, datmen hem met de Etter of Smout uyt de Ooren wel behelpen kan, want een weynigh aen u Pinceel gedaen, geeft terstont veel in 't gebruyck, &c.

Het elfde Capittel.

Hoemen sijn Verwen in het gebruycken swyver sal bewaren.

OM in het gebruyck uwe Verwen schoon te behouden, soo en is niet geraden die uyt de

de schulpen te verbefigen, en met de Pinceel daer veel in te swadelen, wantmen voor eerst daer in de temperantie; en vermengingh van verscheyde Verwen niet wel doen en kan: om welcke reden eenighe stucken dick Glas, het zy roudt ofte vierkant, soodanigh als wy die in het eerste Capittel hebben beschreven, seer bequaem zijn: Op dese kanmen sijn Verwen met een dun swack Mesken leggen, temperen en mengen, soo almen die om te Coloreeren wil gebruycken. De houte Paletten gelijckmen tot de Oly-Verwen ghebruyckt, en zijn hier niet bequaem toe, om dat het Water altijd genegen is in 't hout in te trecken: Oock gaet het hout in 't temperen somtijts een weynigh af, waer door de gloeyentheydt vande Colouren ghecorumpeert werdt, 't welck het Glas om sijn gladde hardigheydt niet en doet: het laet hem mede gansch suyver afwassen, alwaert oock datse met stijf Gom-water daer hart aen gedroogt waren, soo konnen die met een weynigh ghemeene Seep daer op te smeeren, terstont wederom afgenomen en reyn als te voren gemaect werden. Hier op iset dan darmen sijn Verwkens seer schoon en suyver leggen, temperen en behouden kan, om die van daer na sijnen lust te verbefigen; ten sy voor d' Afzeters, of andere die de Verwen in menighe van nooden hebben, dese moghen haer behelpen soose best konnen, het sy met Bactjens, Glasen, Schulpen, Potjens, en diergelijcke.

Het twaelfde Capittel.

Op wat manniër men het Papier, of Kunst-Bladen daermen Verlichterie op Schilderen, ofte Illumineeren wil, moet Lijmen, ofte Planeeren en vastmaecken, by aldien 't noodigh is, op dat de Verwen niet en komen door te vloeyen.

OM alles op order te seggen, soo is noodigh dat, eer wy tot het handelen der Water-Verwen selfs komen, yets aengaende het planeeren en vastmaken van het Papier aen merken, op dat, soo het uyt hem selven onbequaem waere, bequaem mochte gemaect werden, om de Verwen te draghen; aengesien dat het dickwils ghebeurt (insonderheydt in de Print-Kunst, Landt-Caerten, en Weerelt-beschrijvende Boecken,) datse seer leelijck doorslaen; gelijcker oock andere Papieren zijn, die vastigheydt ghenoegh hebben, daermen hem te voeren moet van versceekeren, of Planeeren die evenwel, om 't wis voor 't onwis te nemen, en geen bedorven Werck te maecken. Tot de dinghen diemen selfs Inventeeren wil, kunnen wel schoon suyer en vast Papier verkiezen; dan het Witte Maeghde-Perquement, heeft het Planeren geheel onnoodigh.

Het

Het Planeeren nu salmen aldus te Wercke stellen. Neemt vanden besten Witten Lijm, Koockt die in schoon Regen-water, tot soodanigen stant van dichte, dat deselve kout geworden zijnde, het sop van gestooft Kalfs-vlees ghelijck is. Alsmen dit ghebruycken wilt soo maeckten 't wederom warm, neemt een suyvere en sachte Spongie, en strijckt u Papier over al wel vochtigh met dit selve Lijm-water, en lecht het buyten stof, sant en andere vuylichgheyte te droogen. Dese manniere is seer bequaem tot de dinghen diemen niet en wil Vernissen, ghelijckmen dat aen Curieuse Verlichterie weynigh komt te doen; dan de Print-Konst, en andere dinghen diemen affetten wil om gevernist te werden, salmen met witte Vis-Lijm planeeren, als vooren; de eerste reys droogh zijnde, salmen die andermael planeeren; ende droogh wesende, machmen daer op beginnen te wercken, volgens de manniere die wy hier na sullen stellen. De Caert-Boecken, en wat van die slag is, worden oock wel gansch in Lijm-water doorgehaect, na de wijze diemen ghemeenlijck houdt in 't Planeeren van alle Boecken. Doch hier in laten wy yeder sijn Vryheyt behouden.

Het derthiende Capittel.

*Van eenige algemeene dingen, die in
het Coloveren met Water-Verwen,
noodigh dienen verstaen, en
waergenomen te werden.*

A Engesien dat den Liefhebber in 't vervolgh van dese Verlichterie-Kunde, dickwils van het aenleggen, schaduwen, diepen en hoogen sal gewaeght vinden, als zijnde de voornaemste doeningen in 't oeffenen der Water-Verwen; soo sal het noodigh zijn, kortelijck van elcks yets tot grondighe verstantingh daer van aen te mercken, wantmen sonder grondige kennis daer van te hebben, tot de volkomene oeffeninghe deser Konste niet en kan komen.

Wy beginnen dan eerstelijck het aenleggen te verklaren, zijnde het begin van alle wercken diemen in dese Konst wil aenvangen. Aenleggen dan is, soo wanneer men eenigh dingh, met eenerhande Coleur van Verwe diemen daer toe verkieft, na sijn believen vlack en eenparigh aenleyt en simpel overdeekt, sonder eenighe schaduwe of dagh waer te nemen. Aengeleyt zijnde, soo volght wanneer dat Coleur droogh is, datmen het uyt schaduwe en verdiepe, gheleijckwe dat doorgaens in 't vervolgh soo fullen noemen; en geschiet op die gront, welke te
vooren

vooren aengeleyt is ; sulcks geschiet alijt door een Verwe welcke veel vetter , stercker ofte bruynder is , als die daer sy mede beleyt is : waer door dan de Parthyen van doncker en licht onderscheyden en afgepaelt werden ; alsoo datmen de schaduwen , en de vlackheydt der dingen kan beseffen , en liet uytheffen , daer sy te vooren plat schenen ; welcke dingen klaerder kunnen afgenomen worden uyt het gene van doncker en licht in onse Inleydingh tot d'Algemeene Teycken-Konst , over dese dingen gheseyt is ; welcke alles hier toe kan betrocken werden.

Nu de derde waernemingh die is verhoogen, welcke op de lichte plaets van alle dingen , als daer den dagh sonder eenige schaduwe het sterckst opvalt, moet geschieden ; en komt dese verhoogingh meest te geschieden op hooge en uytsteekende parthyen , gelijk aen de Menschen op de Kaecken , boven op de Neus , op het Voor-hoofst, Kinne, Schouderen, Borst , Billen, Elleboogh, Knyen, &c. Van gelijken in Kledinghen op de ployen , en vlacke deelen der Ledematen die door deselve werden uytgedruckt ; en voorts alles wat sich boven de vlackte verheft ; dit doer men met een lichter Verwe en blyer Couleur , als daer 't mede aengeleyt is : en verhooght het alsoo als het na sijn Trap min of meer, na het sterckste licht aerdende, verlicht is , om dat te doen ronden, en voorkomen, &c.

Men sou de grondige verstantingh deser dingen bequamelijck kunnen doen beseffen, uyt de manniere diemen houdt in het Teyckenen op Grondt-Papier, daer van wy in onse Teycken-

Kunft hebben ghesproocken; 't welck wel begripende, valt geen moyelijckheydt om het handelen vande Water-Verwen te verstaen. En om een ghelijckenis van die beyde te stellen, soo kanmen aenmercken dat het aenleggen, soo veel als de vlackte van 't Gront-Papier te weegh brengh; de schaduwen nu diemen op het Gront-Papier doet, komen oock over een met de schaduwen diemen in 't Schilderen met een stercker Verwe over 't aengeleyde heen legt; de hooghsels komen van gelijke over een; de diepsels accordeeren met de toetsen, diemen hier en daer inde Teyckeningh inset; invoegen geen onderscheyt tussen het Teyckenen en Verlichterie-Schilderen en is, als de handelingh vande Pinceel, en datmen sich telckens inbeelt dat yeder aengeleyt Colour daermen op Schilderen moet, een soort van Gront-papier is daermen op Teyckent, en datmen voor die tijt de handelingh van Teyckenen oeffent, diemen waffen noemt. Staet oock noch aen te merken, datmen de schaduwen, diepsels en hooghsels, alle tijt moet schicken, na dat het Colour vande gront-vlackte is, op welckmen die komt te leggen: want die niet evenredigh zijnde, soo sullense of te hart, indiensse te sterck zijn, ofte flets en Kernemelckachtigh by aldiense niet behoerlijck krachtigh en zijn. Men moet oock sorge draghen, dat de dinghen, diemen met Water-Verwen Schilderen wil, niet te sterck of hart en zijn omgetrocken, op datse besijden de Verwen den Meester niet en blijven spelen, en 't Werck kinderachtigh doen staen, even of het maer met de Verwen tussen de bepalingh vande omtrecken en was ghevult; op de wijze als de

de Wijven hun gedruckte Mutsen met Sye fteeken, datmen de Kinderen tot een Voorbeeldt sou mogen geven, om 't eerste begintfel inde Verlichterie-Kunde te doen: Dan een verftandigh Oeffenaer moet de natuer der Teycken en Schilder-Konft volgen. Maer inde verlichterie, diemen doet omtrent Printen of Gedruckte Kunft, daer moctmen letten hoedanigh den Meester en Plaet-Snyer de trecken, hier hart, daer flaeuw en facht gemacckt heeft, en soo oock aengaende de fchaduwten door de Artfeeringen aengewefen, op datmen daer de fterckheydt van Coleuren bequamelijck na fchicken magh, en al iffet datmen in desen de Artfeeringhen fachtelijck door de Verwen fiet fpeelen, 't falder niet te flimmer om moghen gheacht wesen.

Hierom soo machmen, soo in het Schilderen als Affetten, de Verwen in 't gemeen (in sonderheyt daermen de dingen eerst mede aenleyt) wel wat dunne en niet dick of kladdigh bewerpen; invoeghen de held're witheydt van 't Papier ofte Parquement daer een weynigh doorblicke, 't welck de meeste Verwen doet fchoon fchijnen. 'k Heb door ervarentheyt gemerckt, dat de Verwen, diemen tegen een doorluchtig Glas aenftrijckt, veel fchoonder fchijnen dan wannermen die tegen een Planck of ander duyfter Lichaem komt te leggen; door welck het voorgaende Groot Deels kan beveftight werden.

 Het veerthiende Capittel.

N A - R I C H T I N G H,

Vande Plaetsen en Verwen, diemen in een Stuck Verlichterie, eerst sal aenleggen, om 't selve wel te mogen voleynden.

HEt is oock noodigh al vooren aen te merken, wat saecken en Coleuren eerst in een Werck moeten aengeleyt werden, want 'er aen de schickingh der Verwen d'een ontrent d'ander veel gelegen is, ghemerckt het Cieraet in alle ordineeringh hier door te wege ghebracht wert; daerom men die altyt foodanigh moet verdeelen, dat d'een d'ander niet en kome te verdrucken, maer veel eer elkanderen tot vercieringhe dienen. Men kan de schickingh der Verwen nyt veel gheschape dingen leeren, soo wanneer men sijn bespiegelingh inde Vruchten, Bloemen, en andere dingen met oordeel ende opmerckingh aenleyt: Insonderheyt sietmen dat de Verwen vande Bloemen des Velts, op een bysondere wijze aerdigh en schoon zijn by den ander geschickt; invoegen dat niet een Coleur vande selve wanschicklijck inde oogen van den Beschouwer en kome te vertoonen, die niet d'een tot verheerlijkingh van d'ander en kome
te

te strecken : Waerom oock onsen Saligmaecker, dese volmaecktheyt der Bloemen verstaende, seyde, dat Salomon, en al sijn Heerlijckheydt by deselve niet en was te gelijcken.

Om dan de schickingh der Coleuren in order te nemen, en te sien wat Verwen vorder dienen in 't Werck ghestelt te werden, soo salmen acht gheven op dese Vijf volghende Trappen.

Voor Eerst dan salmen de Lochten in sulcker manieren aenleggen en Coloreeren, als wy daer van op het eerste Capittel van dit Tweede Deel sullen aenwijfen.

Ten Tweeden, soo salmen de Sant-Gronden, Steen-Gronden en voorkomende Gronden, aenleggen, in manieren als geleert sal werden.

Ten Derden, soo leght aen al het Naeckt dat in u gansche Stuck Wercks sal komen.

Ten Vierden, leydt alle Hair en Baerden aen, als oock dat van de voornaemste Beesten, beneffens eenighe Boomen, Tacken, Stelen, en ander Hout-werck dat van dien aert is.

Ten Vijfden, soo moetmen alles dat met Bezie-Geel, Saffraen, of andere Verwen die gansch doorschijnigh zijn, en geen Lijf genoegh hebben om te decken, aenleggen; en voor eerst op den witten grondt afvaerdighen, om dat sy op geen andere Verwen en deekt, het zy Kleedinghen ofte anders. Soo salmen terstont

door dese vijf aengeleyde dingen (sonder datse nochtans behoeven heel opgemaect te zijn) een aengename en verstandige scheidinge sien, waer door u als van selfs sal aengewesen worden, wat Coleuren ghy al verder en verder, na den aert en natuer van u Werck, d'een by d'ander sult moeten aenleggen; gemerckt het eene Couleur u sal seggen wat Verwe het by hem van nooden heeft, op dat het zedighlijck afstecke en by malkander gehouden worde.

Eynde van 't Eerste Deel.

HET

HET TWEEDE DEEL
vande
Verlichterie-Kunde.

Het eerste Capittel.

*Raeckende de Oeffeningh en gebruyck
der Water-Verwen, omtrent aller-
hande dingen in 't bysonder, om
die natuerlijck na de Konst te Co-
loreeren en te Schilderen.*

WY achten Gunstighe Lief-
hebbers, eer wy de Practijckige
Oeffeningh vande Verlichterie be-
ginnen te Leeren, niet ondien-
stigh te wesen, dat dit eerste Capittel tot een
Inleydingh diene, om daer in kortelijck yets
aen te mercken, 't gene tot bysondere Na-rich-
tingh in desen dienen kan.

Voor Eerst dan, dewijle allerhande mannie-
ren van Schilderen, het sy Verlichten met Wa-
ter-Verwen, ofte Affetten, &c. soo wel als de
gansche Schilder-Konst, vloeyt uyt de Teyc-
ken-

ken-Konst; en dat sonder desselfs kennis, niet wel yers grondighs en kan verstaen werden; soo willen wy ernstigh aen-geprezen hebben, datter mach acht gegeven werden op alle de Observantien, en Lessen die wy in onse algemeene Teycken-Konst hebben voorgesteld; aenghesien tusschen Verlichterie Schilderen en Teyckenen, geen onderscheyt en is, dan het kennen en leggen der Verwen door de Pinceel, in alle evenredigheydt met de Teycken-Kunde over een komende, als hier vooren in 't derthiende Capittel is geseyt.

Wanneer men nu Verlichterie Schildert, die men selfs Inventeert en Teyckent, Copieert, ofte dat men eenige Print-Konst natuerlijk wil Coloreeren, soo salmen oock altijd acht geven op de eenparigheydt en vlackigheydt, en oock bysonderlijk op de houdingh, of voor en achter uytwijcken, 't welck hier door 't onderscheyt der stercke en flaeuwe Verwen moet voortgebracht werden, met die vlack en proportioneel verminderende aen te leggen, sonder dat die eenige hardigheydt of stijvigheydt veroorsaecken.

Men moet inde Water-Verwen oock Notteeren, dat daermen tweemaal een en de selve Verwe over den anderen leyt, dat deselve aldan meest alijt veel donckerder sal wesen dan te vooren doese alleen enckel lagh; en dat insondertheyt in doorschijnige en dunne Verwen: maer de lijvighe en vette Verwen zijn dat soo licht niet onderworpen, ten zy men die (geleijk de Water-Verwen dat geerne lijden) wat teer en dunne komt te leggen; waer van de reden in 't voorgaende geseyt is.

Oock kanmen sich een manniere aenwennen,
datmen

datmen in veel plaetsen, daer men gewoon is wit te gebruycken, om eenige Witte Lijnwaten en anders aen te leggen, den grondt van 't Papier laet dienen, en schaduwen dat alleen flacuwelijck, op deselve wijze als men doen soude soo wanneer dat met Loot-wit aengeleyt was; als breeder in 't vervolgh op verscheyden voorvallen sal aengemerckt werden.

De dingen diemen selfs inventeert, ofte na het Leven Teyckent, om daer na met Water-Verwen te Coloreeren, salmen alderbequaemst alleen met Pot-loot suyver en losselijck om-trecken, de reste moetmen dan met de Pinceel en Verwen voort uytvoeren.

Soo dienter mede in 't algemeen aengemerckt, weghen het handelen vande Verwen, datmen alle 't gene eerst is aengeleyt, moet laten droogen, en daer na de schaduwe en Hooghseel over heen leggen; wantmen daer in nat zijnde, niet wel en kan Schilderen, als inde Oly-Verwen; noch oock de schaduwen met het vlacke algemeen licht tegen den anderen te ghelijck aen-Schilderen; hoewel eenige dingen (als lochten en diergelijcke) inde Water-Verwen, inden anderen moeten verdreven werden; waer van op sijn plaetse aenwijsingh sal gegeven werden. In de Water-Verwen ghebeurt het dickwils, dat als men op de eerste aengeleyde Verwe, schoon sy droogh is, wederom met andere Verwe te langh komt te Schilderen, de onderste wel wederom komt los te worden, en sich niet als met groote moeyte wederom laet decken; dan als dit gebeurt, is niet beter om van 't lange Martelen bevrijt te zijn, datmen het laet hart opdroogen, en dus salmen 't alldan genoegh af-
veer-

veerdigen , en van andere swarigheden dieder fouden kunnen overkomen , bevrijt zijn. 't Welck het voornaemfte is dat wy hier hadden aen te mercken.

Het tweede Capittel.

*Hoemen allerhande Lochten na de
Getempertheydt des Weders
aenleggen , handelen
en Coloveren fal.*

OM eenen schoonen held'ren locht , die hem tot klaer en droogh Somer Weer , met Sonneschijn ftreckt , wel aen te leggen , falmen nemen schoon Ascus-Blaeuw , met wat Wits getempert , en leggen dat boven in het opperfte aen , daer hy gemeenlijk fterck blaeuw moet wesen. Dit alsoo geleght wefende , falmen een dun purperken , onder het Blaeuw leggen , en dan met een faght Borstelken of Vis-Pinceel het benedenfte van 't geleyde Blaeuw , sonder het opperfte te raecken , op het Purper onder den anderen verdrijven , daumen met een bevochtight Gom-water Borstelken bequamelijck doen kan ; latende het bovenfte schoon Hemels Blaeuw : Aldus verdreven wefende , falmen onder het uyerfte van het Landfchap , boven 't flaeuwfte , ofte daer de Locht achter de Berghen , en beneden den Orizont of Zighteynder

eynder schijnt te gaen , een geheel dun Masticot strijcken , leggende alsoo een streeck langhs het voorschreven Landschap , of Berghen , en drijven dat alsoo van onderwaerts , naer het Purperken toe , tot het daer in smelte en sich verliese : 't Welck wel met een luchtighe en veerdighe handt sonder daer in te knoeyen wil gedaen wesen , want anders wort het vuyl , en loopt somtijdts oock wel perijckel om door 't Papier heen te arbeiden. Aldan machmen met een stercker Purper hier en daer wel eenighe streecken over 't geleyde Purper heen maecken , dat soo veel als Vlacken van vergelegen Wolcken vertoonen , die d'een min d'ander meer , vande Sonne-stralen , doorschenen werden. Inghelijcks salmen op het voorschreven Masticot komen , dat alsoo verdreven en onder den anderen vermengt is , met Meny , en wat Wits om alsoo wat vierige stralen aende locht te maken , gelijk gemeenlijk in eenen vierigen en heeten Somer-dagh gesien wert.

Ten Tweeden , een schoonen , suyv'ren , en gestreckten locht , die wat sommer en koelder van ghesteltheydt schijnt , sonder veel verscheydentheydt der Coleuren , moet aengeleyt worden met schoon Ascus , als boven geseyt is ; en met dit selve Blaeuw dat met wat meer Wits getempert is , salmen onder het bovenste Blaeuw aenleggen , en soetjens van boven nederwaerts verdrijven , invoegen dat het alrijdt een verfoetend' Blaeuw blijve , en op den Orizont het lichtste kome te wesen ; dan salmen met den voorschreven Ascus hier en daer eenige veranderlijcke streecken , flaeuwelijck in 't verschiet aanwijfen , alrijdt opmerckende datse wijckende blijven , en groote ruymte vertoonen. Ten

Ten Derden, een seer Vyerige en brandende locht salmen boven aen met flaeuwer Blaeu als de voorighe aenleggen, en sachtjens na den aert der Schilder-Konst en houdinge, neerwaert drijven; dan salmen met Meny, en wat Wits, eenige stralen streeps-wijs, met lange verflawende streecken over het onderste Blaeuw trecken; dan noch met een stercker Purper hier en daer, daer onder gestraelt, en t'samen sachtjens na de Konst met een Gegomt Borstelken onder den anderen verdrijven, invoegen het een vyerige Lucht kome te vertoonen. En staet hier aen te mercken, datmen de Coleuren inde Luchten, als Meny, Lack, Purpur en Matticot wat dunne en Teer moet nemen. Want al-hoe-wel wy die sterck noemen, soo verstaen wy dat ten opzicht van datmen soodanige Coleuren veel flauer inde Luchten dan in veel andere dingen is gewoon te leggen, om dieswil dat de Luchten andersints veel te hart en onplaysant souden staen, en Solders souden schijnen die met lappen en brocken, als een Bedelaers Mantel aenden anderen geflanst waren.

Ten Vierden, een Wolckachtighe locht salmen het Blaeuw daer van, met Ascus en Wit aenleggen, ofte soo hy soo schoon niet behoeft, een weynigh Kool-swart daer onder doen. De Wolcken nu, salmen met Wit en een weynigh Kool-swart dunne beleggen, oock wel met wat Indy-Blaeuw, of een weynigh Purper daer onder, &c. Men kan deselve oock wel door het schoon Papier vertoonen, en met Wit en Swart, en somtijdts wat Purper daer onder, hier en daer de schaduwen sachtjens aenleggen en beschommelen, onse alsoo na hunnen aert luchtjens

jens uyt malkanderen te doen swellen; datmen na den aert van het leven, en hoedanigheydt vande lucht, diemen vertoonen wil, moet schicken. Is de Lucht schoon soo machmen de Wolcken wat meer schaduwen, op dat het Licht sterck uytcome en sijn kracht betoone; is hy Regenachtigh en Droevigh soo salmen hem met Indie-Blaeuw, Cool-swart en wat Purper, oock wel wat Wit daer onder schaduwen. Is het Nacht, soo salmen hem met Kool-swart en Bruyn Blaeuw schaduwen, even als de Roock. Is hy brandende, en als opgaende aenden dagh, of ondergaende aenden Avondt, soo salmen by de Wolcken, die alsdan met Meny of Purper en Wit geschaduw't zijn, van deselve Meny, of Masticot en Meny, of Meny met Saffraen nemen, en bestralen de Locht onder de Wolcken hier en daer, van onder opwaerts, invoegen hy ontrent den Orizont van u Lantschap vyerigh sy, ghelijck de opmerckingh van het leven, op verscheyden wijzen Leert.

Ten Vijfden, om in of uyt de Locht een schijnfel te maken, daermen eenige Heerlijckheydt inden Hemel wil vertoonen; ofte om 't Hooft van eenigh Heyligh Personagie, of oock wel eenigh Teycken inde Locht, daer hem dan een helderschijnend' Licht uyt den Geelen openbaert, 't welck het binnenste ofte hooghte licht wort ghenaeamt; daer toe salmen nemen Bezy-Geel ofte Masticot. Oock soo neemtmen tot een stralende Sonne-schijn Saffraen met Meny, en hooghtet met Schulp-Gout, en soo voorts; d'andere voorvallen en gematighheden der Lochten, moetmen uyt dese voornoemde sien te schicken, want alles niet wel en kan

geschreven werden, om de menighvuldige veranderingen dier in gesien werden: Waerom wy den Verstandigen Konst - Oeffenaer tot het Leven, en andere fraeye Schilderyen van goede Meesters heen wijzen.

Het derde Capittel.

Vande Gronden, en verscheyde Mueren, van Kamers, Zalen en diergelycke.

TOr eenen gemeenen Muer die uyt den rooden komt, neemtmen Fermilioen, of Bruyn Root en Wit, na dat hy nieuw moet schijnen, en schaduwt die met Bruyn Root en wat Roet daer onder.

Andere Mueren met Swart en Wit aengeleyt, schaduwtmen met dun Swart.

Een Muer met Swart, Wit, en Purper aengeleyt, moetmen schaduwten met Lack, en Swart.

Wilmen eenige andere Mueragien aenleggen, daer eenighe Beelden of Persoonen inde Zalen ofte Kamer staen, die moetmen schicken, na alfulcken Verwe als ghy tot uwe Beelden nemen wilt, op datse alrijt verschilligh van Couleur, en uyt den grondt soudent uytheffen, en niet door de gelijkheydt van Verwe en donckerheydt aenden anderen blijven vast-sitten, dat voornamentlijck door de sterckheydt van 't Couleur,

leur, wanneer die niet proportioneel met de stant-plaers is, komt te gebeuren: Want de Beelden moeten of doncker tegen eenen lichten gront, of licht tegen eenen donckeren gront uytkomen; gemeenlijk sietmen dat de dingen, die van het gemeen dagh-licht beschenen werden, sodanigh verlicht zijn, dat de beschaduwde zijde van de Lichamen donckerder teghen haren grondt uytkomen, en de verlichte Partij lichter dan den grondt vertoont; door welke schickingh het natuerlijk leven sich altijd reddet. Waer van wy de reden hier van souden kunnen toonen, by aldien 't niet te verr' buyten ons voornemen gingh. 't Gebeurt oock dat de Lichamen geheel doncker tegen en lichten gront uytkomen, en wederom heel verlicht tegen eenen donckeren grondt, en dat nochtans soo sacht, datter geen grooter verschil tusschen de Coleuren gelien en wort, als tot de natuerlijcke houdingh, van Verw en distantie, van nooden is; waer op dan als een gewichtigh deel der Schilder-Konst te letten staet. Wy meenen daer oock in 't leste Boeck van onse Schilder-Konst, breeder betoogingen van te doen.

Soo ghy nu eenige Voor-gronden ofte Zantgronden aenleggen wilt; dat doet dunnekens met Bruyn-Oocker na hun verscheyden aert, lichter of donckerder, en schaduwtsse na behooren met den selven Bruyn Oocker, en de sterke kantige Rots-kluysten met Roet; alles na dat sy verr' ofte na by het gesicht leggen, op dat de voornoemde houdinge daer in mogte gesien werden, wantmen soo wel in het Afletten ofte Verlichterije Schilderen daer voor moet sorge dragen, als in het Teyckenen en Schilderen,

gemerckt dese dinghen , alle van een Natuerre zijn.

Het vierde Capittel.

Hoemen het Naect , met de Water- Verwen Coloreeren sal.

KOmende nu tot de derde Werckingh, om de order te volgen die vooren is geseyt, soo beginnen wy aen de Naecten: En eerstelijck van het Naect der Vrouwen en Kinderen: en hoewel datmen hier in neerstigh het Leven moet volgen, soo willen wy evenwel yets daer van seggen.

Om dit dan na de beste maniere te doen, soo neemt Veneets Schelp-Wit, lichten Oocker en een weynigh Fermilioen: daer sommige oock wel wat Lack onder doen, maer 't moet spaersaem ghebruyckt werden, om dat het anders Paersigheyt inde Naecten veroorsaect, daerom salmen in 't aenleggen toefien, dat het of niet te bleeck en is, op dat het geen Vis in plaets van Vlees en lijcke, of te root als offe het vel afgestroopt waren, en niet paersigh of blaeuw offe verworcht en in 't bloedt verlickt waren. Dus wel aengeleyt zijnde, salmen met schoone Lack, en wat Fermilioen daer onder de Lippen, Wangen, Kinne, Knyen, en Teeñen bloofseeren, en schaduwen 't Naect voorts met gevreyen Smee-Kool-Swart en wat Lack, of Bruyn Root; dat mede met schoone Lack

en

en Bruyne Schijt Geel kan geschieden, als mede Lack en Oost-Indischen Inct, &c. Daer na salmen 't hoogen met Wit dat effen met Lack, ofte wat Fermilioen gebroocken is; wantmen noyt in 't Schilderen luyver Wit op het Naeckt tot Hooghfels en moet gebruycken, op dat het in plaets van Vlees geen Vis en kome te gelijken; staer oock noch aen te mercken, datmen het Naeckt van heele jonge Kinderen wel wat rooder van Colorijt mach maecten dan de Volwassene, want het leven dat oock veeltijts soo heeft.

Indienmen nu het Naeckt der Vrouwen ofte Kinderen wat Bruynder wil Coloreeren, soo salmen een weynigh Bruyn Oocker daer in doen, en dat schaduwen met Kool-Swart, Lack, en wat Roet, na dat het vereyft doncker te zijn.

Tot het Colorijt van d'Oude Vrouwen, salmen nemen Fermilioen, Loot-Wit en Bruyn Oocker, daer mede aengeleyt zijnde, salmen dat schaduwen met Lack en Roet, of Roet uyt den Schoorsteen, en hoogent met meer Wit als Fermilioen. Men kan van dese in 't algemeen Noteeren, datse dickwils wat Geel-achtigh-Bruyn van Carnatie zijn.

De Doode Jonghe Vrouwen en Kinderen, salmen anleggen met Loot-Wit, Bruyn-Oocker, en weynigh Indigo ofte Kool-Swart, en met roet uyt de Schoorsteen, en Oost-Indische Inct, of Kool-Swart en Wit schaduwen, d'Hooghfels mogen wel by na Wit wesen.

Tot d'Oude doode Vrouwen, salmen nemen Bruyn Oocker en Loot-Wit, en schaduwen dat met dun Roet, en op de donckerste plaetsen met Roet en Swart, d'Hooghfels moermen

schicken na den aert der aenleggingh, met Witten Oocker, oock wel wat Kool-Swart daer onder.

Komende tot de Jonge Mannen, daer toe salmen nemen Loot-Wit, Geel en Bruyn Oocker, Fermilioen en somtijts wat Bruyn Root, oock wel wat Lack, &c. na datmen de Conditie van het Beeldt datmen Coloreert, wil gestelt hebben; in 't gemeen willen de Mannen wel wat bruynder en gloeyender dan de Vrouwen geaert zijn. Dese salmen schaduwten met Lamp-Swart en Bruyn Oocker, als mede met Fermilioen, ofte Lack en Bruyne Schijt-Geel, en Hoogent met Wit, Geel-Oocker en Fermilioen. Voorts is de bloeseeringh als vooren geseyt is.

d'Oude Mannen leytmten aen met Wit, Bruyn Oocker, en Fermilioen onder den anderen, dit schaduwten met meer Roet uyt de Schoorsteen dan Swart, en wat Bruyn Root daer onder, en hoogent voort met Wit, Fermilioen, en wat Bruyn Oocker.

Tot de doode Mannen, neemtmen meest Loot-Wit en Bruyn Oocker, weynigh Swart en wat Lack daer onder, na datmen se Bleeck, Blanck, Geel, of Bruyn wil hebben. Men schaduwte dese met Roet, en hooghtse met Wit, Oocker, en wat Swart of Indigo.

De Satyrs, en Velt-duyvelen, salmen aenleggen met sterck Bruyn Oocker, Wit en Bruyn Root daer onder, na datmen se Bruyn, Geelachtigh, of Root-Verwigh wil gecoloreert hebben, dese schaduwten met sterck Roet uyt de Schoorsteen, en hoogent met Wit, Geel en Bruyn Oocker, &c.

Het vijfde Capittel.

*Hoemen alderhande Hairen van Man-
nen, Vrouwen ende Kinderen,
Coloreeren sal.*

HEt Hair vande jonge Kinderen, salmen als der jonge Vrouwen en Maeghden aenleggen, doch daer altijd wel in acht nemen, de verschillige Colorijen die in deselve komen te vallen; als namentlijk dat d'een veel Geelder, Bruynder, Vaelder, Blonter, ofte Swarter en Graeuwer als d'ander is; 't welckmen moet navolgen met de Temperantie der Verwen, om het leven best te treffen, 't welck den Konst-Oeffenaer moet aenmercken, en in sijn doen gheduerigh overwegen, op dat hy niet en doe als den Onverstandigen Landtman die sijn ploeg altijd inde oude vore stelt; en soo doende, (gelijckmen seyt) alles uyt eenen Pot Schilderen. Hierom salmen altijd den Ouderdom, de Conditie en de qualiteyt hoemen die hebben en vertoon en wilt, wel aenmercken.

De Hairen der jonge Kinderen dan en oock der jonghe Vrouwen, salmen aenleggen met Bruyn Oocker, en hooghen met Masticot en Wit, ofte met Geel Oocker en Wit, somtijts met een weynigh Bruyn en Wit, en om de veranderingh kan men 't verscheydentlijk hooghen, men schaduwet dit met Roet en Swart, ofte Roet alleen, na datmen 't sterck aengeleyt heeft.

Men leydt de Hairen der Kinderen en Vrouwen oock met lichten Oocker aen, en schaduwet het met Bruyn Oocker, en hoogtet met Masticot en Wit, of Masticot alleen.

De Vrouwen Hairen van goeden Ouderdom, salmen aenleggen met Bruyn Oocker, en wat Swart onder den anderen, en schaduwet dat met stercker Bruyn en Swart, men kan dit hoogten met Bruyn Oocker en Wit.

De Grijsse Vrouwen Hairen, salmen met meer Swart als Wit aenleggen; Swartachtigh schaduwet en met Wit hoogten.

Nu, gelijkwe hier van het Hair der Vrouwen en Kinderen hebben aangewesen, soo salmen oock handelen met de Hairen en Baerden der Mannen; sich t'allentijden schickende na sijn voornemen, wantmen hem daer in lichtelijck kan voldoen.

Het sesde Capittel.

*Hoemen alderhande Boomen, Stelen,
Tacken, Schepen, Boere-Huy-
sen, en ander Hout-Werck,
Coloreeren sal.*

KOmende tot de Boomen; dese leydrnen oock seer verscheyden aen, als sommighe met Wit, Swart en wat Roet daer onder, datmen met Bruyn Oocker en Swart schaduwet, som-

soinnige die van verre staen met Indy-blaeuw Wit en wat Bruyn Oocker, en met Indy-blaeuw en Oocker geschaduw, en met deselve Verwe die wat lichter is gehooght. Dan staet aen te mercken datmen de dingen die verre in 't verschiet komen, selden of weynigh hooght, invoe-gen dat het van veele alleen licht en schaduwe flauwelijck aangewesen, genoegh is; insonderheydt die dingen welcke in een mistige of dyfge Locht gesien werden. Men mach oock op dese manniere handelen met Schepen, Huysen, en houte Gebouwen.

De Bewasse Boomen nu, om die soo veel als doenlijck is haer mos-achtigheyt aen te wijfen, soo salmen die, die uyt den Groen en Geelen zijn, met Schijt-Geel en Bergh-Groen beworpen: En die uyt den Witten Geel sien, salmen met Schijt-Geel en Wit, en wat Groen beleggen; oock andere uyt den Bleeck-Groenen, met Bergh-Groen en Wit, &c. afdoen. In 't algemeen kanmen dese hier en daer met wat Sap-Groen, en Spaens-Groen beschommelen; en schaduw die met Sap-Groen, Roet, en Indigo, yder na dat hy aengeleyt is, het sy doncker ofte licht, en soo oock met het verhoogen.

Het Hout-werck aengaende, daer in moeten wel acht geven, op de natuere en aert des Coleurs, of men het nieuw ofte out wil doen schijnen; oock onderscheyden, of het Cierlijcke wercken of slechte Boere Huysen zijn.

Een Boeren Huys, salmen Coloreeren met lichter Oocker, met Bruynen Oocker, met Roet en diergelijcke Verwen, en schaduw die met deselve Verwen die wat vetter zijn, na sijn gesteltenis van Ouderdom.

Het nieuwe Stroo vande Boere Huys-daken moetmen met Schijt-Geel en wat Saffraen aenleggen, en met Bruyn Oocker schaduwē, en hoogent op sommige plaetsen om de Pijltjens van 't Stroo af te trecken, met Masticot en Wit, en hier en daer met Roet aerdigh diepen.

Het out Stroo salmen met Bruyn Oocker aenleggen, en somtijts daer wat Swart en Wit onder; de aertjens van het Stroo salmen met Bruyn Oocker en Wit hier en daer ongeacht aenwifsen, na 't vermogen der Konst.

Het Stroo dat noch ouder en vrot schijnt te wesen, leymen aen met Swart en Wit en wat Roets, en dat moet hier en daer met Bruyn Oocker en Wit afgetrocken, en met partijkens mos-achtigh, en onseecker gehooght werden.

Item Stroo Daecken die van verre liggen, en flaeu schijnen, leymen aen met Indy-blaeu en Wit, en om de veranderingh wille doetmen daer somtijdts wat Bruyn Oocker in: en schaduwē die met Indy-blaeu en wat Oocker.

Alsmen eenige Daken wil vertoonē die met Mos en Ruyghte bewassen zijn, soo doetmen dat als vande Boomen geseyt is, met Schijt-Geel, Bergh-Groen, Sap-Groen, en soo voorts.

Het

Het zevende Capittel.

*Hoemen alle Steden , Kasteelen , en
-Vervalle Ruynen , het sy op de
voorgront ofte in 't verschiet , Co-
loreeren sal.*

OM de Steden, Huysen, en andere Bouw-
wercken wel te Coloreeren, soo moetmen
met goede opmerckingh het Natuerlijk leven
in acht nemen, en volgen daer in de manniere
die wy in onse algemeene Teycken-Konst heb-
ben geleert; namentlijk wel te letten op de
dingen die na by, ofte verder en noch verder,
of in het uyerste verschiet leggen; welck niet
wel en is te beschrijven. Doch wy sullen even-
wel enige Voorbeelden daer van stellen, alwaer
het maer om die gene welcke de gronden van-
de Teycken-Konst niet en verstaen, een weynigh
aenleydingh te geven.

De Steden en Behuyfingen dan die voor aen-
leggen, worden met Fermilioen en Wit aenge-
leyt, somtijts met Bruyn Root en Wit, en wat
Bruyn Oocker daer in; en met Bruyn Root en
Oocker hier en daer geschaduwet, en onderschey-
den, sommige vlacke schaduwen met Roet en
Bruyn Root, of wat Fermilioen daer in; indien-
menfe eenige verhoogingh moet geven, dat doet
men met Fermilioen en veel Wit, en wat Roet.

Die

Die nu wat verder leggen, worden met Purper ofte Lack en wat Blaeuw, en Fermilioen aengeleght, en met stercker Lack en Blaeuw geschaduwt en met deselve Verwe, met veel Wit daer in gehooght.

Die noch verder leggen, salmen met dun Purper en weynigh Blaeuw aenleggen, en met Blaeuw sachtjens schaduwen, en dan met Wit en wat Purper hoogen soo 't noodigh is.

Die nu noch al verder leggen, salmen met Ascus en Purper beleggen, en schaduwen dat met vetter Blaeuw, en hoogent met Wit; dan selden.

Ten laesten die alderverst leggen, en tegen de locht aenkomen, machmen met schoone Ascus en seer weynigh Purper aenleggen, en schaduwen dat seer sachtelyck met wat vetter Blaeuw.

Vorder salmen aenmercken datmen de dingen verr' in 't verschiet, selden of weynigh komt te hoogen, ja veeltijts oock niet en schaduwt; als meermael is geseyt.

Het achtste Capittel.

Hoemen alderhande Klippen, Steenrotzen, marbre Colommen; en diergelycke dingen behoorlyck Coloreeren sal.

DE Rotzen en Steen - klippen, welcke seer verde, of flauwelyck werden gesien, moet men

men met bescheydenheit na hunnen aert aenleggen : Te weten met een dun As-blaeuw, en dat met Purper en Wit onder den anderen tegen de vlakke dagen verlichten, en sommige plaetsen met wat doncker Blaeu onderscheyden, en uyt malkander doen komen.

Die nu wat nader leggen, salmen aenleggen met Purper en Wit, hier en daer wat Blaeuw, en wat Groens, oock eenigerosse Geeligheyt flauwelijck aenwijzen, gelijk soodanige Verwen veel in Rotfige en Klippige Landtschappen gesien worden.

Welcke nu noch nader leggen, die salmen met Bruyn Oocker en Wit dunnekens overloopen, daer na salmen dat hier en daer met Fermilioen en Wit, eenighe plaetsen beschommelen, daer na oock met wat Spaens Groen, Sap-Groen en Masticot, en voorts alsoo veranderlijck met dese Verwen beleggen, als met de Natuer van 't Lantschap over een komt : Dit kanmen schaduwen met Roet, dat wat vet is, doch alle tijdt acht gevende dat de schaduwen geaert zijn, na het Colorijt van het Lichaem aen welke datse komen te vallen. Op dat alles niet met losse lappen en ongeaerde brocken aenden anderen en schijne gevoeght te zijn.

Vanden Marber-steen kan seer weynigh geschreven worden, om dat dese dingen meest uyt den Geest des Oeffenaers moeten komen. Maer om 'er evenwel yets van te seggen, soo kanmen aenmercken, datmen na het aenleggen vanden grondt der Marmer-steen, hy lydan Wit, Root of Swart, of anders van Couleur, eenige twijffelachtige en dommilige vlakken van Verwen, hier en daer moet aenschommelen,

melen, en dan daer na met een puntigh Pin-
 ceel verscheyden Aderen, met sommige Iprenc-
 kelen daer tusschen trecken, en besaeyen, en
 somtijts eenige Beesjens, en andere Snakeryen
 daer in, onseker aanwijzen; welcke dingen na de
 natuerlijcke steen, best kunnen gedaen worden.

Het negende Capittel.

*Hoedanigh men alderhande Landt-
 schappen, soo Berghen, Boomen,
 Velden en Groenigheden, die verr'
 en na by leggen, Coloreeren sal.*

Beneffens de Klippen en Steen-rotzen, wor-
 den inde Verlichterie - Kunde ghemeenlijck
 oock de Berghen, Heuvelen, ende het Landt-
 schap begonnen.

Dese dan die voor aenleggen, salmen met
 schoon Groen aenleggen, en met Sap-Groen
 schaduwen; oock sommige die wat aerd-achtig
 zijn met Bruyn Oocker en Bezie-Geel, of Saf-
 fraen. Dese machmen schaduwen met Bruyn,
 Oocker, en wat Indigo, of Spaens-Groen daer
 onder.

De Berghen die wat verder leggen leytmen
 met Spaens-Groen en Bezie-Geel aen, en
 schaduw die met Sap-Groen, ende Spaens-
 Groen.

Die noch verder leggen, leytmen met Blaeu
 Bergh-

Bergh-Groen en Masticot aen, en schaduwt het met Spaens-Groen en wat Indigo, &c.

Die nu noch al verder leggen, salmen met sterck Blaeu en Wit aenleggen, en schaduwen die met Blaeuw alleen ofte met Wit en Ascus, en schaduwen de laetste met stercker Blaeuw-as.

De alderverste nu, leytmen aen met wat gebroocken Wit, en schaduwt dat seer sacht met dun As-blaeuw. Onder sommige doetmen oock wel wat Purper by. By aldiender op eenige van de voornaemste Berghen hooghsels komen, die leytmen verscheyden na hun aert, als Wit en Groen, Groen en Masticot, Masticot en Wit, en soo voorts: 't geen een Konstenaer die sijn sinnen by sijn werck heeft, genoeghsaem in het Wercken sal kunnen gewaer worden. Maer daer geen acht op gevende, soo salmen hier in van d'een mislagh in d'ander vallen.

De Velden en vlackigheden aengaende, moetmen meest altijd (voornamentlijk die vooraen leggen,) met een schoon Groen, doch met veranderlijke Velden beleggen, hier en daer eenige lichte strecken met Geelachtige Verwe aenleggen, en hoe verder hoe flauwer: welck veeltijds inde Somer, wanneer de Locht met Wolcken beset is, en de Sonne helder tusschen deselve doorstraelt; de hoogingh wert hier door Masticot ofte een licht Groen gedaen. De schaduwen met Sap-Groen, doch niet sterck, altijd wel de wijckingh en houdingh in acht nemende, want sommige die wat verder liggen, worden met dun Bezie-Geel aengheleyt, en dese schaduwtmen met Blaeuwer Groen en wat Oocker. Men moet hier wel letten, waer de meeste lichten door de dispositie van de Locht haer komen

komen te schicken, en 't Landtschap playfant, of trystigh en somber maecken, dese moetmen met groote Parthyen aenleggen, en de gronden soo alse na den anderen volgen, doen vanden anderen wijcken, door yeder sijn behoorlijcke kracht te geven.

Belangende de Boomen, dese zijn mede van verscheyden soort en Coleur; hierom moetmen dié, welke voor aen komen, ofte in Boffchadie staen, met verscheyde Groenen aenleggen, op datse wel uyt den anderen mogen onderscheyden worden. Als sommige met Spaens-Groen en Sever-Groen; oock wel met Spaens-Groen, Masticot, en Bergh-Groen: dese schaduwtmen met Sap-Groen, en hooghtet met Masticot en Wit.

Boomen die uyt den Geelen sien, daer toe salmen Spaens-Groen, en Masticot, of Saffraen nemen, en schaduwen dat met Spaens-Groen, en Sap-Groen.

Eenighe Boomen die gansch ros en bruyne geel geworden zijn, salmen aenleggen met Roet, Saffraen, en wat Fermilioen of liever Bruyne Root, en schaduwen die met Roet en Bruyne Root.

Item Boomen die uyt den Witten of Valen sien, leytmen aen met Spaens-Groen en Wit, dat schaduwtmen met Spaens Groen en wat Indy-Blaeuw daer onder, en hooghtet met Wit dat uyt den Geel-Groenen siet.

Uyt dit weynige nu dat vande Boomen geseyt is, kanmen eenigfints gisfingh maken, hoemen verder met het Lantschap sal handelen. Staet alleen noch te Noteeren, datmen tusschen de Boomen, Bergen, en Velden, soo die van verre
als

als na by leggen, oock eenige wegen of Paden fiet loopen, dese moeten oock d'een flaeuwer als d'ander na den aert van 't Landtschap ghemaeckt werden, als sommige met wat Wit Purper ende Bruyn Oocker; andere met Roet en Besie-Geel, oock met Bruyn Oocker, Wit en Saffraen, &c. als eenighsints de manneler daer van by de voorgronden is geseyt.

De Boomen nu diemen somtijts boven op de Berghen fiet, en verr' in 't verschiet leggen, moeten mede als d'andere Bergen met Blaeu aengeleyt werden, en met Wirachtigh blaeuw op sommige plaetsen verlicht werden; somwijlen een weynigh Groen daer in, oock wel met wat Masticot, maer flaeuwelijck, na hun verheyt.

De Kruyden nu, als Struycken, Bladen, Distelen en ander Loof en Ruyghte dat by de wegen, en Wortelen van groote Boomen waft, kan om sijn menigthe van getal, en verscheyde Coleur niet wel beschreven werden. Sommige sijn doncker Groen, andere Vael, Bleeck, Geelachtigh, Blauwendigh, en soo voorts; men kan dese, wanneer men goede Teyckeningh heeft; in 't Leven lichtelijck navolgen.

Het thiende Capittel.

Hoemen de voornaemste Viervoetighe Dieren Coloreeren sal.

OM vande Viervoetige Dieren yeder in 't bysonder te spreucken, soude een groot verhael

hael van nooden zijn : dies wy alleen vande kennelijckste ; ende voornaemste willen sprecken , ende voornaementlijk in acht nemen , die welcke meest in eenige Ordinantien te pas gebracht worden , en dickwils voorkomen. Wy sullen dan eerst beginnen vande

Paerden, Ossen, Koeyen, &c.

Een Castani-bruyn Paert, salmen aenleggen met Bruyn Root, Saffraen, en Swart, en schaduwen dat met Swart en Bruyn Root, en hoogent met Bruyn Root, Wit en wat Saffraen. De Manc van dese Paerden machmen wel blont maecten, en voorts vier witte Voeten geven.

Een As-graeuw Paert, salmen met Swart en Wit aenleggen, doch niet te doncker, en schaduwent met Blaeu - achtrigh Swart ; oock somtijts wel wat met Roet ofte andere Verwe gebroocken ; en hoogent met Wit.

Een Swart Paert, leytmen met heel dun Swart aen, en schaduwt dat met sterker Swart, en hooghet een weynigh met Swart en Wit, oock somtijds wat Bruyn Oocker, of Bruyn Root daer by, doch sober.

Een Wit Paert, leytmen aen met Loot-wit, dat even een teint, of kenbaer verschil, met Roet of Oocker gebroocken is, men schaduwt het met Swart en Wit en wat Geel-Oocker daer onder, en hooght het met suyver Wit.

Rosse, ofte Roode Paerden, leytmen aen met Fermilioen en Bruyn Oocker : en mede wel met wat Wit daer onder, oock leytmense wel met Root-krijt alleen ; men schaduwtse met
Bruyn

Bruyn Root ende wat Oocker: ende hoogtse met Root-krijt, Wit, en somtijts wat Roets.

De Gepleckte Paerden, moeten uyt de voorghemelde Verwen verkosen worden, wantmen inde geseyde Coleuren, meest alle de verscheydenheyt der Paerden heeft, die den Oeffenaer met verstant moet weten te schicken; volgens dat yeder sijn hoedanigheyt van Coleur, d'eene meer na dese, dan tot gene komt te strecken.

Soo mach oock dese Coloreeringh aen alle andere Dieren van gelijcke slagh roegepast worden; als daer sijn, Offen, Koeyen, Stieren, Honden, &c. Want alle't gene een Coleur is, heeft eenerley handelingh.

Schapien.

De Schapien salmen met Wit dat een weynigh met Roet gebroocken is, dunnekens aenleggen, en schaduwten dat met Swart, Wit en Geel Oocker, ofte Roet, en men hoogt de uytsteeckende Partyen van hun Wolle met suyver Wit, by aldien datmen se blanck en schoon wil hebben, ghelijckmen voornementlijck de jonge Lammerkens soo fiet. Hierom salmen 't hooghsel vande gemeene Schapien, geen Wit alleen maken, maer dat met wat Roets of Oocker en Swart temperen, als tot het hooghsel noodigh is.

't Swijn, ofte Vercken.

Een Vercken salmen met Bruyn Oocker en Saffraen aenleggen, en schaduwen dat met Roet, en hoogent met Masticot. De Haertjens moeten hier en daer aen eenige Parthyen met sterke Bruyn Oocker en somtijds wat roet aengewesen werden. De vierigheydt der Oogen salmen met Fermilioen doen, en met Masticot hoogent: De Muyl met Indi-Blaeuw Swart en Wit, en met Swart diepen; insulcken voeghen salmen oock de Swarte stippen, en vlacken die sommige inde Borstelen hebben, aenleggen, het Gapen, ofte binnenste van 't Backkuys, salmen met Fermilioen maecken, en met Lack diepen. Dusdanigh machmen oock den Leeuw, en wat diergelijcks van dese Colorecringh is, handelen. En overmits dit Colorijt omtrent de Wilde-Swijnen meest kan toegepast werden, en dat de tamme veeltijts schoonder en witter zijn, soo salmen die met Geel Oocker en weynigh Roet dunnekens aenleggen, dese kanmen schaduwen met Roet, en hoogent met Masticot en Wit.

Den Beer.

Een Beer, salmen aenleggen met Bruyn Oocker, Swart en Bruyn Root daer onder, en geschaduwet met sterck Roet en Swart, en hoogent met Bruyn Oocker, Wit en Swart.

Den

Den Luypaert.

Een Luypaert, salmen aenleggen met lichten of Geelen Oocker, en schaduwen met Roet uyt de Schoor-steen. De Vlecken op de Huyt, salmen met Roet en Swart leggen, de Muyl salmen met Swart en Wit, en wat Bruyn Oocker of dierghelijck aenleggen; en soo na sijn aert uytvoeren, en wort voorts deurgaens gehooght met Geelen Oocker en Wit, ten sy men om de gloeyentheynt daer wat Saffraen in doet.

De Wolf.

De Wolven sijn verscheyden van Coleur, sommige kanmen aenleggen met Bruyn Oocker, Wit, en wat Roet; en schaduwen dat met klaer Roet; de Grijsse Wolven, leytmen aen met Swart Wit en Bruyn Oocker: en schaduwet het met Swart en Roet, ofte op sommige plaetsen wel met Swart alleen; de Muyl leytmen met Swart en Bruyn Root aen, en diepet met Swart en Roet, en hooghet met Bruyn Root, en Wit; de Grijsse gehairtheyt, betreectmen met Wit en een weynigh Roet, &c.

Die nu uyt den Grauwen sien, leytmen aen met Swart en Wit en wat Root Krijt daer onder, en schaduwet het met Swart en Roet, en hooget met Swart en Wit; tot de Muyl die uyt den Rooden is, neemtmen Fermilioen en Wit; de Oogen sijn Castani-bruyn, welkmen met Wit, Bruyn Oocker, en wat Fermilioen kan doen.

Den Ezel.

De Ezels zijn meest altijd vael en Grijs-graen; men kanse met Wit en Swart aenleggen: maer voor die vael zijn, kanmender wat Bruyn Oocker in doen, en schaduwten die met Swart en Bruyn Oocker: aende Muyl moetmense met wat Wit hoogen, als oock onder en boven de Oogen, en soo mede aende Ooren, en onder aende Voeten.

Den Oliphant.

Een Oliphant is wat Swarter als Muys-vael; men leyt die aen met Swart en Wit, en wat Roet daer onder, en schaduwten hem met Swart en Roet, en hoogent met deselve Verwe daer 't mede aengeleyt is, alleen daer wat meer Wit indoende: de Snuyte moet binnewaert aen 't eynde met Fermilioen en Wit Rootachtigh gemaect werden, en met wat Lack en wat Swart gediept worden; ingelijcks oock het binnenste vande Ooren, de Oogen zijn witachtigh na den blaeuwen aerdende.

Ratten en Muysen.

Ratten en Muysen hebben het Coleur by na vanden Oliphant, doch wat vaelder, en daerom kanmen die ontrent soo handelen als boven geseyt is, te weten Wit, Swart en wat Roet.

De

De Katten.

Een Katte salmen aenleggen na deffelfs aert; sommige zijn Graeuw, andere Blaeuw; men leyt de Blaeuwe met Indy-blaeuw en Wit aen; en breecket wat met Oocker ofte Roet: men schaduwt dese met Indy-blaeuw, Swart en wat Roets, en wijft daer mede de plecken en veranderinghen van het bont bequamelijck aen; en hooghtse voorder met Wit, Indy-blaeuw en wat Swart; en voorts na datse graeuwer ofte blaeuwer moeten zijn. Sommige Katten zijn Bruyn, Swart ofte Ros; en daer na kanmen sig (volgens de Coleuren van andere Beesten beschreven) schicken, en hunnen aert volgen. Eenige zijn de tippen vande Ooren, en meest alle aen de Muyl, ofte daer de Baert-stoppelen komen, wat Geelachtigh, datmen met wat Geel Oocker en Wit moet doen.

De Apen.

De Apen, Meer-katten en Bavianen, leytmen aen met Schijt-Geel Roet en Swart; en de hairigheid treckmen af met Masticot en Wit, somwijl wat Roet daer onder; oock wel met Bruyn Oocker en Wit: de Trony moetmen met dun Swart en wat Roet aenleggen; de Pooten moeten van gelijcken vael swart zijn; datmen met Swart en Bruyn Root, oock wel wat Wit daer onder, aenleggen kan, en met Swart diepen, en soo voorts: sommige zijn oock onder den

F 4

hals,

hals, en op de Borst uyt den Witten, dese kanmen handelen als van andere dingen geseyt is, die met dit Colcur over een komen.

Den Eenhoorn.

Den Eenhoorn, alhoewel van veel Natuerschrijvers getuyght wort, dat hy niet gevonden wert, soo wert hy echter veelmael gemaect, en in verscheyde voorvallen te passe ghebracht. Men sal dese aenleggen met dun Wit, dat effen een Colcur vermindert is, en schaduwen dat met Swart Wit en Roet, en hooghen met het sterckste Wit: de Muyl is Vleefich Roorachtig, als sommige witte Paerden; dit salmen doen met Fermilioen en Wit, en schaduwen met dun Lack; de Oogen ende de Voet-klaeuwen zijn twart, &c.

Het Hart.

Het Hart moetmen met Bruyn Oocker en Root-krijt aenleggen, en schaduwen 't op den Rugge, en voort daer 't van nooden is met Roet en Bruyn Root. den Buyck en de Borst, met een streck onder den Hals, moet uyt den witen wesen, de Muyl en Ooren wat Roodachtigh, sommige wat na den swarten aerdende; de Klaeuwen zijn swart; de Hoornen met Roet aengeleyt, moetmen met Swart en Roet schaduwen.

Een Hinde moet oock met deselve Verwen aengeleyt werden, doch wat dunder en gloeyender van Verwen, en stercker gehooght.

Hasen en Conijnen.

Den Hase salmen met Bruyn Oocker aenleggen, en dat onder aenden Buyck witachigh verdrijven; op den Rugge, en daer 't noodigh is met Roet Ichaduwten, en hier en daer met Wit en Oocker hoogen, en op den Borst met suyver Wit; oock wel hier en daer eenige roffe en swartachtige gehairtheyt trecken, &c.

Het Conijn moet met Swart, Wit, en Roet aengeleyt werden; onder aen den Buyck isser wit, gelijk vanden Hase geseyt is: staet alleen vande Conijnen te Noteeren, datter meer verscheyden van colouren gevonden worden, als vande Hasen; Namentlijk witte, swarte, vaele, roffe, doch meest graeuwe; ontrent welcke in 't Coloreeren niet anders als het toepassen en verkiezen vande Verwen waer te nemen is, gelijk deselve in andere Dieren die alreede beschreven zijn, gevonden werden: want die dus verre zijn ghekomen, sullen de overighe na het leven en aenleydingh van hunnen Geest, weten na te volgen.

 Het elfde Capittel.

*Hoemen alderhande Kruypende ende
Feynynige Dieren Coloreeren sal; en
eerst vande Crocodil.*

OM vande kruypende Dieren oock yets te seggen, soo willenwe vande grootste eerst beginnen.

De Crocodil salmen aenleggen met duyfter en mager Groen, vanden Rugge na onder nederwaerts tot den buyck verdreven, welckmen met Masticot sal beleggen; invoegen het Groen en Geel inden anderen smelt: dit salmen schaduwen met Indy-blaeuw en As, en hoogent op den buyck met Masticot en Wit; de Muyl voor aen, rontom, en van binnen, moet uyt den Rooden zijn; de Afreyckeningh vande schoben moetmen met Swart doen; de Pooten zijn swartachtigh groen, en de Nagels heel swart.

't Serpent.

Het Serpent salmen op den rugge aenleggen met As-blaeuw, en na den Buyck toe met flaeu Swart; den rugge salmen met swarte pickeltjes besprengen; den buyck moetmen door eenighe Roode Verwe wat doen gloeyen, en met swart sprengen, gelijk als op den rugge; en voorts
de

de Oogen Vierigh , de Klauwen Swart , en wat meerder tot het vertoonen van een Monster dient : want dese Gedrochten meest geinventeert werden , voegende de leden uyt andere Dieren in desen t'samen ; alswe uyt DAVINCI , in 't fesse Boeck van onse algemeene Schilder-Konst sullen toonen.

Slangen.

Den Adder ofte Slange is van verscheyden Colour , en meest Vierigh ; daerom datmen alfulcke Verwen daer toe gebruycken sal als met haer Natuer over een komt , te weten Meny , Saffraen , Fermilioen , en diergelijcke ; oock hier en daer wat Blaeuw op den rugge leggende ; den buyck onder meest altijd met Masticot , ofte Besie-geel aenleggen , en hoogent met Masticot en Wit ; en voorts doorgaens met Swart sprenkelen : sommige Slangen zijn geheel geel , andere groenachtigh , maer meest altijd gesprencelt , d'een vieriger dan d'ander zijnde.

De Egdisse.

De Egdisse is wat uyt den Bruyn-graeuwen , oock sommige uyt den Graeuwen siende : men false aenleggen met Roet , en schaduwense met Swart : onder aenden buyck zijn sommige geel , en dat salmen met Masticot doen , en diepent met flaeuwe Meny ; deselve doorgaens sprenkelen als vande Slangh geseyt is. Die nu wat uyt den Groenen zijn , salmen met Vet Sapgroen

groen aenleggen , en diepent met Sap-groen en Swart ; den buyck salmen handelen gelijk boven geleert is , en met Swart besprengen.

Vande Schildt-Padde.

De Schildt-Padde salmen boven op de schelpen aenleggen , met Root en Swart , en wat Wit daer onder ; aen sommige machmender wel wat Geel onder doen ; de streepkens die op den rugge komen salmen met swart af-teyckenen ; het ondersterte van 't Lijf , moetmen aenleggen met Schijt-geel en wat Swart , en sommige vlacken met Masticot beweryen ; oock boven op de schelpen met Masticot betrecken , en diepen de schelpen met Swart en Roet ; d'Oogen zijn uyt den Gouden , daerom salmense met Saffraen aenleggen , en met Meny diepen ; de Klauwen moeten swart zijn.

De Aerd-Padde.

De Aerd-Padde is de Aerde in Coleur seer gelijk , en daerom kanmen die daer na Coloreeren ; te weten , met Bruyn Oocker , Swart , Roet , en Wit.

Kick-vorssen of Puyen.

De Kick-vorssen salmen met schoon Groen aenleggen , en met swart besprenckelen , met Masticot verdrijven dat het uyt den Groen-geelen

geelen op den buyck kome; de Oogen moeten met Saffraen leggen, en rontom met swart betrecken: sommige zijn heel Gras-groen, andere Geelachtigh Bruyn, oock sommige Graeu en diergelijcke; doch alle soorten worden met swart op den Rugge gesprenckelt, en den buyck geelachtigh, de klauwen swart, en onder den beck wat uyt den witten; gelijkmen in desen 't leven licht kan volgen.

Het twaelfde Capittel.

Hoemen de voornaemste Vogelen en Gevederde Dieren Coloreeren sal.

INde twee voorgaende Capittelen hebben wy Ighesproocken vande Dieren der Aerden, nu willen wy tot de Vogelen des Luchts en der Aerden komen; en voor eerst beginnen met

Den Arent.

Dese salmen aenleggen met Swart en Bruyn Oocker, en schaduwen met Swart; de Vederen salmen met Bruyn Oocker en Wit seer voorfichtigh hoogen; de Beck en de Klauwen, salmen aenleggen met dun Besie-geel, en schaduwen met Oocker of wat Roet; de Oogen van sommige leytmen aen met Fermilioen, en hooghe met Masticot; andere met Saffraen, en diepse met Fermilioen of Meny; oock wel met Bruyn Oocker,

Oocker, de Klacuwen van eenighe zijn gansch swart, alleen zijn sommige r'enden aen wat na den Geelen. Men kan oock aenmercken, dat den eenen Arent in swartheyt en vaelheydt van den anderen is verschillende, gelijk het leven uytwijft.

Den Griffioen.

De Griffioen leytmen aen met Saffraen, en schaduwte hem met Bruyn Oocker ofte Roet uyt de schoor-steen.

De Valck.

De Valck leytmen aen met Bruyn Oocker, Swart en Wit, en schaduwte met dun swart; de Vederen moeten met swart sachtelijk afge-eyckent en besprenckelt werden; op de Borst moeten hem geheel Wit hoogen, de Pooten salmen met Saffraen aenleggen, en met bruyn Oocker, ofte Roet schaduwten; de Oogen met Saffraen aengeleyt, salmen met Meny, of Fermilioen en Saffraen diepen, de Beck is uyt den bleeck-graeuwen.

De Kalkoen.

De Kalkoen, en Kalkoensche-Haen, leytmen aen met Swart en een weynigh Wit, vanden rugge na den buyck allenghskens witter: moet ook doorgaens met swart gesprengt worden,

foo

foo wel na den buyck toe , als op de Vleugelen , men false voorts mer Swart schaduwen ; de Beenen moetmen met Indy-blaeu en Wit , ofte Swart en Wit aenleggen , en met stercker Blaeu schaduwen , de Beck is oock uyt den swarten ; de Oogen zijn blaewachtigh , met Wit ghehooght : wanneerse boos zijn , soo is het vel dat over den beck hanght bloer-root , datmen met Fermilioen en Lack moet aenleggen , en diepent met sterck Lack : maer wanneerse niet gestoort zijn , soo leytmen dat wel aen als vooren , doch veel Blaeuwer , Peers en Purperachtigh ; de Vederen vande Vleugels zijn aende eynden met Roffachtige Vederen beset ; oock wel Witachtigh , als men in 't leven best kan naspeuren.

De Swaen.

De Swaen wort aengeleyt met Wit , en een weynigh Roet , en hooghen die met Wit , insonderheyt op die plaetsen daer sich de Veeren met parthyen moeten uytheffen ; de Pooten zijn uyt den swarten ; de Snebbe wort meest met Fermilioen en Saffraen aengeleyt , en met Lack gediept ; d'Oogen komen uyt den Geelen , met een swart balleken.

De Gans.

De Gans wort aengeleyt met Wit , Swart , en Roet , wat Graeuwer dan de Swaen , alhoewel sommige oock Wit zijn ; men schaduwte dese

dese na datse Graeu zijn, met minder of meerder Swart, Roet en Wit; en hoogste met deselve Verwe daer wat meer Wit in is; op den Rugge zijns gemeenlijk wat Bruynder als onder aenden Buyck, de Pooten zijn sommige uyt den swarten, andere uyt den rooden; en den Beck is als de Swane.

De Endvogels.

De Endvogels zijn verscheyden van Verwe, als Swarte, Witte, Vale, Gepleckte, en sommige hebben schoone Groene Halsen; eenighe werden aengeleyt met licht Graeu, het Hooft uyt den doncker Blaeu, met een duyfter Groene Hals, en Wit onder den Buyck, de Pooten zijn eenige uyt den Swarten, eenige Root, en hoogh Geel, datmen moet handelen als van den Beck der Swane geseyt is, en dewijl sommige aende Vleugelen op verscheyde wijzen gepleckt zijn, soo kanmen hier in best het leven volgen; en de Verwen handelen, volgens de Kunst.

De Duyven.

De Duyven kanmen uyt de voorschreven Coleuren na het leven wel schicken; want aen de Swaen, Gans, en Endvogel, kanmen alle de Verwen der Duyven vinden.

De Hoenders.

De Hoenderen kunnen oock niet wel voorgeschreven worden, maer moeten soo wel de Hennen als de Hanen, na het leven (volgens 't vermogen der Konst) gevolght werden: Gemerckt dat de voorschreven dinghen u Leeren, hoe ghy Graeuw, Swart, Vael, ende andere Verwen leggen, schaduwen en dagen sulr.

De Struys-Vogel

De Struys - Vogel salmen met Swart, Wit, en Roet, uyt den Graeuwen aenlegghen, en de Vederen uyt den Graeu-Witten afmalen, en schaduwen hem over al met Swart, en wat Roet, en hooghen hem met Wit; de Voeten zijn uyt den swarten.

Den Phefant.

Den Phefant is eensdeels als den Struys, doch wat Rosser, datmen met Root-krijt te bate komt; de spickelinghe der Vederen doctmen met wat Bruynder Verwe: voorts zijn de Oogen als een Valck, Geelachtigh en helder; de Beenen leytmen aen met Schijt-geel, en dieptse met Swart en wat Oocker. Allmen dese na 't leven kan doen is best, want 't is een fraye en Schilderachtige Vogel, wannermen die wel weet na te volgen.

Den Uyl.

De Uylen zijn verscheyden in soort, en eenige zijn verschilligh in Verwe; den Rans-Uyl aengaende, wort oock met Swart, Wit en wat Roet aengeleyt, en met Roet geschaduwyt, of soomen hem wat roffer hebben wilt, kanmen daer wat Root-krijt onder doen; dit kanmen met Geel-Oocker, Root-krijt en Wit hoogen; de Oogen zijn gheheel Geel, met Wit omvangen, de Voeten Bruyn-geel; en soo voorts kanmen met d'andere Broeders naer advenant handhandelen.

Den Oyevaer.

Den Oyevaer wort wat Graeuwachtigh aengeleyt, en met suyver Wit ghehooght; aende eynden vande Vleugelen is hy swart, de Snebbe ende Pooten worden met Fermilioen aengeleyt, en met Lack gediapt.

Aengaende nu de resteerende Vogels, als Papegacyen, Pauwen, Kijvijten, Kraeyen, Exters, Swaelmen, Mossen, Vincken, Ys-Vogels, Canarien, en watter meer sou moghen welen, kanmen uyt de voornoemde genoegsaem schicken, insonderheyt wannermen sich na 't leven komt te oeffenen; want dat is deurgaens inde Schilder-Konst den besten Leer-Meester om te volgen.

Het

Het derthiende Capittel.

*Hoemen alderhande Wateren en Viſſen ,
Natuuerlyck ſal Coloreeren.*

IN het aenleggen vande Wateren , moetmen voor al aenmercken , den aert van het ſelve , of het klaer of troebel , groenigh , geel , of wit ; Zee-water , of dat het ſoet-ſtil-ſtaende Water is , het geen men maecten ſal. Oock moetmen dat veelmael ſchicken na dat de Lucht gheſtelt is , want het ſich daer naer verandert , om dies-wil dat de Lucht in 't Water ſchijnt. Noteert oock in 't voorby gaen , datmen in ganſch helder Fonteyn-Water , daermen tot op den gront fiet , de voorwerpen noyt ſoo ſterck en moet doen inſchijnen , als wel in andere die wat trou-belder , doch evenwel ſchoon zijn , om dat de ſtralen vande voorwerpen inde klaere Wateren doorgaen , ende van het opper-vlack ſoo klaer niet wederom en ſteuten , als wel vande ghe-roerde Wateren ; welcke dinghen breeder in 't laetſte Boeck van onſe algemeene Schilder-Kunſt , ſullen bewezen werden.

Een Water nu dat van verde leyt , ſalmen ſeer flaeuw aenleggen met dun Indy-blaeuw en wat Wits , en de donckere ſengen die hier of daer vande Windr daer in vallen , moetmen met Indy-blaeuw en Aſcus beleggen , oock wel wat Sap-groen , of Bruyn Schijt-geel daer in : ende

de glansigheyt of het opkabbelen des Waters, salmen met wit doen.

De Wateren die wat nader leggen, salmen met sterck Indy-Blaeu en weynigh Wit, met wat Spaens Groen aenlegghen, en schaduwē of beleggen de duystere streecken daer van met Indigo en Spaens Groen, en hooghen de Opwellingh met Wit als boven.

De Wateren nu die tuffen inde Lantschappen leggen, en mos-achtigh en met Reuyt bewasfen zijn, dese salmen met wat Groen en Schijtgeel hier en daer over 't aengeleyde beschonincelen, na den aert der Schilder-Konst ende het leven.

In sommige Wateren bemerckten een geelachtige aert, datmen met Bezie-geel, en wat Roet en wit, te weegh brengen kan.

De Zee-Wateren zijn veeltijt wat Groenachtigh, en dat salmen schaduwē met Spaensgroen en wat Swart, de schuymende Baren met wit hooghen, en daer in het leven en de verscheyden gesteltheden der Zee volgen.

De Vissen.

Aengaende nu de Vissen, weetmen dat verscheyden zijn van Coleur en Aert, als eenighe zijn bruyt-achtigh, andere groen-achtigh, en blaeu, oock sommige by na swart, graeu, en diergelijcke. De Groene, diemen oock meest in

in Groene wateren vint, worden aengeleyt met Indi-blaeu en Bezie-geel, en geschaduwt met Indi-blaeu, en gehooght met wit. Sommighe leytmen aen met witachtigh Geel, en schaduwt die nyt den doncker Groenen, gelijk die oock met alle de rest na 't leven lichtelijck kunnen ghevolght werden. Eenighe hebben de Vinnen root, andere graeu, witachtigh, en geel, &c.

Het veerthiende Capittel.

*Hoemen alderhande Boom-Vruchten,
Natuerlijck Coloreeren sal.*

OM vande Gewassen te spreecken, soo beginnen wy vande Boom-vruchten; en onder die alder-eerst vande

Appelen.

Dese salmen anleggen met schoone dunne Masticot, en weynigh Spaens Groen daer onder; oock wel wat wit, Bezie-Geel en Spaens Groen; dit salmen schaduwten met Bruyn Oocker en wat Spaens Groen, of Bruyn Oocker en Lack, en blooseeren hem, soo hy dat vereyft met schoone Lack; het hooghfel salmen met suyver wit en Masticot doen, en 't sterckste hooghfel ofte het blincken, met wit alleen. Men moet vorder acht geven op den aert der Appelen, offe Geel of Groen, of blooseerigh zijn,

of datse rijp of onrijp zijn, want 'er in *Coleur* en soorte groot verschil is. Staet oock noch te letten, datmen dese Vruchten wat dunne en teer moet aenlegghe, insonderheydt diemen bloseren moet, om dieswil dat de *Lack* sich op de *Masticot* niet wel en laet handelen: waerom eenige de roodigheyt alleen op den suyveren grondt leggen, en d'ander *Coleuren* daer tegen aen Schilderen, dat yeder kan beproeven hoe 't best van hem wil gedaen wesen.

De Peeren.

De *Peeren* salmen van gelijcke met *Masticot* en weynigh *Spaens Groen* aenleggen, en met *Bruyn Oocker* en *Groen* sachtjens schaduwē, sommige moetmen mede wat bloseren, en dat salmen doen als den *Appel*; maer soo hoogh van *Coleur* niet: de *Peeren* zijn als bekend is mede verscheide van *Coleur*, d'een *Geel*, *Groenigh*, en *Bruyn*, *Ros* en dierghelijcke, als men in 't leven daer van kan na sien.

De Kerssen.

De *Kriek* of *Boom-gaert Kers*, salmen aenleggen met *Fermilioen* en *Brezilje Verwe*, en schaduwēse met *Lack*; en hoogēse met *Fermilioen*, en somtijts wat *Wit* daer in, gelijkmen oock de *blinckenthey*t wel met een stipken wit doet, soo 't de occasie van 't licht toelaet. Sommige *Kriecken* die van eenen anderen aert zijn, leyden met *Lack* aen, en men schaduwte

duwtse met stercker Lack, en hooghse met Lack en Wit.

De Spaense Krick of Bylans-Kers, wort in 't midden beleyt met Fermilioen, Lack en Wit, en laet de kanten Geelachtigh wit blijven, na welckmen de Lackachtigheydt verdryven sal; en dan voorts met schoone Lack bloofseeren, en met Wit hoogen.

Een Morelle, leytmen aen met Vette Brezilje en wat Swart; en schaduwet die dan met Swart, en hoogen 't met Fermilioen, Lack en Swart; en dat sachtjens onder den anderen verdrijven, datmen niet en merckt dat het gehoogt is; en setten dan met wit een hoogfel op, is 't by aldien datse blincken moet.

Moerbezy.

Een Moerbezy salmen aenleggen met fuyver Brezilje, die wat Bruyn of sterck is; en daer na deselve met Swart overgaen, in dier voegen dat het ruffchen de kartelingh, en heuveltjens vande Bezy wat Rootachtigh doorschijne: en op de sijde na den dagh op eenige vande heuvelkens, een stipken Wit, of Wit en wat Lack en Swart, tot een hoogfel setten; en het leven volgen.

Aerd-bezien.

Aerd-besien of Frensen, leytmen de gront geelachtigh Wit, daer na overschommeltmen de gront heel dunnekens met Lack en Fermilioen, invoegen die aen het boven-eynde, en op d'een of d'ander zijde wat Witachtigh blijve, oock sommige wat meer na den geel of witten aerdende, men schaduwte dan met Lack, en verhooghrse met Meny en Masticot, en somtijds noch een hooghsel met wit alleen, de stipkens salmen met Lack en Swart doen, en die op de Witte of geele gront kommen, zijn veeltijt wat Bruyn, datmen met Oocker en Roet kan doen.

Druyven.

Een Roode en Blaeuwe Wijn-druyve, salmen aenleggen met Purper, en schaduwen die met As-blaeuw, en hoogent met Wit.

De Witte Wijn-druyven salmen aenleggen met heel dun Spaens Groen, met seer weynigh Masticot en Wit, of Bezie-geel alleen daer onder, en schaduwen die met dun Sap-groen; hoogense met Masticot en Wit; oock wel sommighe met een stipken wit alleen, daer 't den dagh mede brenghet: de blaewigheydt vanden Daeuw diemen aen sommighe fiet, salmen met Ascus en Wit, en weynigh Spaens groen daer onder beleggen, doch heel sacht en dommeligh.

De

De Persiken en Abrikosen.

De Perse salmen aenleggen met dunne Masticot, of Wit en Bezie-geel, en schaduwen die met Oocker die wat na den Bruyn-geelen treckt; voorts indiense geblooseert moeten zijn, dat niet altijd beurt, soo salmen dat met Lack doen, en met Wit hoogen; de kanten moeten van sommighe wat naden Blauw-groenen aerden, datmen sachtjens moet verdrijven, oock zijn veele niet gheblooseert dan de Abrikosen; zijn geelder, en in 't gemeen gloeyender gheblooseert, andersints kanmense op de wijze vanden Persick aenleggen, alleen onderscheydende, dat van dese beyde Vruchten, d'een vry groender, blauwer, geelder en Rooder is als d'ander, als men in 't leven kan nasien.

Witte en Blauwe Pruymen.

De Witte Pruymen kanmen mede handelen als de Persick, maer is wat geelder, insonderheyt die gansch rijp zijn.

De Blauwe Pruymen salmen met Purper aenlegghen, en met Ascus schaduwen; aende steelen moetmense wat uyt den Groenen maecten, en sachtjens onder 't Purper verdrijven, en met Purper en Wit hoogen.

Oocker - Noten.

De Groene Oocker - Nooten salmen aenleggen met Spaens - groen en wat Sap - groen; en schaduwen met Sap - groen, en hoogent met Spaens - groen en Wit.

Een gebolsterde Note salmen aenleggen met Bruyn Oocker en wat wit, en schaduwense met Bruyn Oocker en Roet, en hoogense met Geel Oocker en Wit.

Oraengie - Appel.

Een Oraengie - Appel leytmen aen met fijne Meny en Saffraen, men schaduwet hem met Lack, en men hooght hem met schoone Masticot; die nu wat bleecker zijn, kanmen aenleggen als de Lamoen, te weten met schoone Masticot, en schaduwen hem met Bruyn Oocker en Saffraen, en hoogent met Masticot en Wit.

Het

Het vijfthiende Capittel.

Hoemen alderhande Aerdt-Vruchten, Coloreeren sal.

Onder alle de Aerdt - Vruchten, beginnen wy eerst vanden

Radijs.

Dese salmen met wit aenleggen, en met dun Swart of Oost-Indische Inct schaduwen, en boven aen de Hoofden met Lack bloseeren, en na beneden verdrijven; ofte oock sommige wel met wat dun Sap-groen, en voorts met sterck wit hoogen, by aldiense niet sterck ghenoech aengeleyt en zijn; het Loof leytmen met Spaens-groen en Sap-groen, darmen schaduw met Sap-groen en wat Indigo, en hooght met Masticot. Noteert hier wederom, dat de dingen die wit zijn, door den grondt van 't Papier (als meer geseyt is) kunnen verthoont werden.

De Witte en Roode Kool.

Een witte Kool salmen met gheheel dun Geel aenleggen, en op sommige plaetsen met heel dun Groen en wat Wit, na den Geelen aerdende, verdrijven; en schaduwense dan met dun

dun Bruyn Oocker en Sap-groen, heel fachtjens, en hoogent met suyver Wit. Eenige zijn wat na den blaeu-groenen aerdende, daermen hem na schicken kan.

De Roode Koolen salmen aenleggen met Purper, en schaduwen die met Lackmoes en wat Lack, en hoogense met Purper en Wit onder den anderen.

Geele Wortelen.

De Geele Wortelen salmen aenleggen met Geel Oocker en Saffraen, of soomen die noch hooger van Colour begeert, kanmen wat Meny daer onder doen; en met Geel Oocker, en Bruyn Oocker, en wat Roet schaduwen, en met Masticot hoogen. Item, de witte Peen; of Wortelen leytmen aen met Masticot en Wit, de Karteligh die in sommige zijn, doetmen met Roet en Bruyn Oocker; hun Loof kan uyt de andere Velt-kruyden verstaen worden.

Komkommers.

De Komkommer wort aengeleyt aende eynden met dun Geel, in 't midden met Groen na de eynden facht onder 't witte Geel verdreven; men schaduwtsse met Sap-groen en weynigh Indigo; en het Geel met wat Bruyn Oocker en Sap-groen; men hooghtse met Spacns-groen en Wit, en de enden met Wit alleen, de stipkens die daer in komen, kanmen met Root en Swart doen, en soo voorts.

Kauwoerden.

De Kauwoerden die Geel zijn, salmen met Bruyn-Geel aenleggen, en met Bruyn Oocker en Sap-groen schaduwē; de Aderkens die daer overloopen, salmen met een stercker Bruyn Oocker beleggen, en met Wit, Geel en Sap-groen hoogen.

De Groene Kauwoerden salmen met Spaens-groen, Indy-blaeuw en Sap-groen aenleggen, en schaduwē die met Sap-groen en Indy-blaeu, en hoogense met Masticot.

Raepen.

De Raepe wort met wit aengeleyt, en met Roet en Swart sachjens gheschaduwē, en hoogense met seer sterck wit; het Loof salmen met schoon Spaens-groen aenleggen, en met Sap-groen diepen, en hoogense met Masticot. Voorts is de bloeseringh als vande Radijs gheseyt is, met Lack, en somtijts wat Lack-moes en Brezilje Verwe, soose wat na den blaeuw Purperen aerden, die oock sommige wat bleeck Groen aende Hoofden zijn.

Voorts de andere kleyne Aert-Vruchten moeten na het leven sien te doen, want den Liefhebbenden Konstenaer die hem hier in wil oefenen, behoort alijt genegen te wesen om het leven doorgaens met aendacht te beschouwen,
ten

ten eynde als hy het leven moet missen, sich door sijn geoeffende inbeeldingh soude kunnen behelpen, want alles te beschrijven is hier onmogelijk.

Maer eer wy dit Capittel eyndighen, soo staet eens voor al noch aen te mercken, en insonderheyt inde Vruchten, datmen deselve niet altijd van eenerley Colorijt en moet maecken, voornamentlijk daer een selfde dingh verscheydemael in een stuck wercks wort vertoont, gelijk als in Freuytagien, daer den eenen Appel, Peer, Abrikoos noch Pruym, niet juyft en is als den anderen, maer altijd verschillende, d'een geelder, groender, rooder, en soo voorts als d'ander, welck een playsantie in 't aensien is, en 't verstant des Consteners, te kennen geeft.

Het seshiende Capittel.

Hoemen de voornaemste Bloemen des Velts, natuerlijk Coloreeren sal.

Erstelijck alsoo de Roose de bekenste Bloeme is, die ons hier te Lande oock gemeen is, soo willen wy daer van eerst handelen.

Een Roode Roose

Salmen aenleggen met schoon Veneets Lack, en weynigh wit daer in; en schaduwten dat met
schoon

schoon Bruyn Lack , en hoogent met wit , en 't selve Lack onder den anderen.

De Provency Roose , salmen aanleggen met schoone Lack , en wat meer wit daer onder als de voorschrevene , en schaduwense met schoon Lack , en hoogense met Wit.

De Witte Roosen salmen aanleggen met Ve-neets wit , en schaduwent met wit en swart , en voorts met schoon wit gehooght ; men kan deselve met Oost-Indische Inct dunnekens schaduwen , latende de verlichte Parthyen door den grondt des Papiers.

De Klap-Roose leytmen even eens als de Roode Roose aen , en ruym soo hoogh van Coleur.

Het Zaet dat binnen in allerhande Roosen is , leytmen met schoone Masticot aen , en die-pent met Meny , en hooght het met wit : inde Witte en Roode Roosen schijnt het Zaet wel soo hoogh van Coleur te zijn.

Het Groen van het buytenste der Roosen , salmen aanleggen met Spaens-groen en wat Be-zie-geel daer onder , en schaduwent met het selve Spaens-groen en Sap-groen : tot de Stee-len salmen altijd wat Oocker ofte Roet onder 't Groen doen , en wat Bruynder of Rosser Coloreeren.

Acoleyen.

De Acoleyen salmen met Wit en Blaeuw aenleggen, en met Indy-blaeuw en Ascus schaduwen, en hoogse met Ascus en Wit.

Gout-Bloemen.

Gout-Bloemen leytm en met Geel Oprement en wat Meny, ofte met Rusgeel, ende schaduwte met Fermilioen, Lack en Meny, en hoogse met Masticor.

Koren-Bloem.

De Koren-Bloem leytm en met Blau en Wit, en schaduwte met Indy-blaeuw, en verhoogte met Ascus en Wit.

De Grenosle.

De Grenosle is verscheyden, sommige werden wat bleecker aengeleyt als de Roole, de besprenckelingh en vlammen doetmen met schoone Lack; eenige vlammen zijn schoonder van Root op eenen witten gront, dese leytm en met Fermilioen en Lack, en schaduwte met sterck Lack; het Witte kanmen oock door de grondt van 't Papier vertoonen, en schaduwen dat met dunne Oost-Indischen Inct; het Loof salmen
met

met Spaens - Groen , wat Wits en Indigo aenleggen , ofte met Bergh - groen alleen , en met Sap - groen schaduwen ; dese willen best na 't leven gedaen worden.

De Tullipaen.

De Tullipaenen zijn seer verscheyden van soorten en Verwen , daerom wy in 't bysonder vande selve niet en sullen spreecken , vermits men daer in soo noodigh als ergens , het leven in behoort te volgen. Men kan de meeste soorten van dese Bloemen , met seer kleyne moeyte door de Water-Verwen Coloreeren : 't welke meest geschiet , om dieswil dat de witte gront in veele te passe komt ; waerom datmen dese dan aldus sal handelen :

Teyckent voor eerst uwe Bloem met Pot-loot soo los als doenlijck is , het sy dan op wit Papier ofte Parquement ; dan soo schaduwet het hier en daer een weynigh , als of ghy daer een witte Bloem door 't Wassen mede vertoonē wout , 't welckmen met dun Oost-Indischen Inct sal doen , somtijdts een weynigh uyt den Groengeelen , datmen met wat Bezie-geel kan doen ; oock kanmen dese schaduwen wel met gevreven Pot-loot doen ; dit gedaen zijnde , soo leyt de Vlammen van het Coleur uwer Bloem soodanigh aen als ghy wilt ; dat droogh zijnde , dieper en hooger na den eysch der Verwe , als van yeder soort geleert is ; soo sult ghy het natuerwel kunnen Coloreeren , het zy dan datse Root,

Lackigh, Purper, ofte van verscheyde Coleuren gevlant zijn. Die van eenerley Couleur zijn als Geel, ofte Roodt, &c. die moetmen met soodanigen Verwe aenleggen, als met haer Couleur over een komt; en sooder eenige vlammen in komen, daer na dan beleggen, ten sy men die in 't aenleggen neffens elkanderen kan doen, 't welck vande voornaemste groote vlammen best kan geschieden.

Het seventhiende Capittel.

*Hoemen alderhande Gout, Silver,
Koper, Tin en Yser-Werck,
Coloreeren sal.*

Het Gout.

TOt de Goude Coleuren salmen nemen Meny, Saffraen, en meest lichten Oocker, waer mede men alderhande Goude Vaten, en andere kleyne dingen aenleggen kan, en schaduwen dat met Lack en wat Roet; en de voornaemste diepsels met Lack, Roet, en Swart; en hoogent met Schulp-Gout, na den eysch der wercken.

Sil-

Silver.

Het Silver salmen met dun Wit aenleggen, en schaduwen dat met Swart en wat Blaeuw daer onder, en hoogent met Silver.

Tin - Werck.

Het Tinne - Werck is wat blaeuwer als het Silver, hierom salmen 't aenleggen met dun Indy-blaeuw en Wit, en schaduwen dat met Indy-blaeuw, Afcus en Swart, en hoogent met Wit, of soomen wil met Silver.

Blanck Yser - Werck.

Het Blanck Yser-Werck heeft by na geheel den Aert van het Tin, en daerom kanmen dat op eenerley mannier handelen.

Geele Koper.

Het Geele Koper salmen aenleggen met dun Schijt-Geel, of Bezie-Geel en Wit, en schaduwen dat met Indy-blaeuw en wat Spaens-Groen, en het voornaemste met Indy-blaeuw, en hoogent met Masticot. Ende dit is wat aengaende de Kopere en Metale Beelden, en diergelijke Wercken die door de lucht beslaghen zijn ;

zijn; maer by aldien 't schoon en glansfigh moet wesen, soo salmen dat by na handelen als van het Gout gefeyt is, doch wat lager van Coleur.

Het Blancke Root-Koper.

Het Blancke Root-Koper leytmen aen met Bruyn-Root, en Wit; en schaduwet met Bruyn-Root, Lack, en wat Roet, en hoogent met Bruyn, Root en Wit; men mach het hier en daer, daer schitter-lichten op vallen, wel een weynigh met Schulp-Silver hooghen. Waer mede wy, soo van dese, als vande gheheel Verlichterie een eynde maecken: Latende yeder het profijt door d'aenleydingh van sijnen Geest en Neerstige Opmerckingh, daer in geerne genieten.

F I N I S.